

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
PEDAGÓGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI KAR
Neveléstudományi Doktori Iskola

Vezetője: Prof. Dr. Halász Gábor egyetemi tanár

ANDRAGÓGIA PROGRAM

Hangya Dóra

“Egyenlő partner szeretnék lenni!”

Fogyatékossgal élő felnőttek iskolarendszeren kívüli felnőttképzéshez való
egyenlő esélyű hozzáféréseinek komplex vizsgálata

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető: Kraiciné Dr. Szokoly Mária

Budapest

2019

Tartalomjegyzék

1. Problémafelvetés, és a témaválasztás indoklása, aktualitása	3
2. Az értekezés felépítése	6
3. A disszertáció elméleti háttéréről – a diszciplináris beágyazottság	7
4. A kutatási stratégia, a kutatás módszerei és a kutatásetikai megfontolások	9
5. A kutatási kérdések és hipotézisek	10
6. Empirikus kutatás 2015-2019.....	14
6.1. Engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények vizsgálata a fogyatékossgal élő felnőttek képzésekhez történő egyenlő esélyű hozzáférése tárgyában	15
6.2. A fogyatékossgal élő személyek érdekvédelmi szervezeteinek állásfoglalása a 393/2013. (XI.12.) Korm. rendelet 2. sz. mellékletével összefüggésben	16
6.3. Fogyatékossgal élő felnőttek iskolarendszeren kívüli felnőttképzéshez való egyenlő esélyű hozzáféréseinek vizsgálata – participatív kutatás	17
6.4. Felnőttképzési szakértők és programszakértők gyakorlatának vizsgálata a fogyatékossgal élő felnőttek képzésekhez történő egyenlő esélyű hozzáférése tárgyában	19
7. A kutatás hipotéziseinek igazolása	20
8. Összefoglalás és következtetések, az eredmények gyakorlati szempontú hasznosíthatósága	28
9. Felhasznált irodalom	32
10. Az értekezés témájához kapcsolódó saját publikációk, konferenciaközlemények és konferenciaelőadások	36

„...*Egyenlő partner szeretnék lenni a hivatalokban, az áruházban, az orvosi rendelőben, a postán, az oktatási és egyéb intézményekben! Vásárolok magamnak cipőt a saját fizetésemből! Édesanyámhoz fordul a bájos, kedves eladó: »Akkor jó lesz a kislánynak a cipő?» Könyörgöm: én! vásárolok, én vagyok a vevő, engem kérdezzen!»,*

(látássérült válaszadó 87, saját kutatás, 2018)

1. Problémafelvetés és a témaválasztás indoklása, aktualitása

A 2011. évi magyarországi népszámlálási adatok szerint a fogyatékossgal élő személyek 20,16%-a az általános iskola 8. évfolyamával sem, 36,18%-a az általános iskola befejezett 8. évfolyamával rendelkezik, a diplomások aránya pedig csupán 11,41%. A 2011. évi népszámlálás során a bevallottan fogyatékossgal élő személyek közül 110.541 fő jelölte meg, hogy fogyatékossga akadályozza a tanulásban és a munkavállalásban egyaránt. (KSH, 2013)

A fogyatékossgal élő személyek alacsonyabb iskolai végzettsége egyértelműen kihat a munkaerő-piaci lehetőségeikre. A felnőttkori tanulás biztosíthatja az iskolarendszerű képzés hiányosságainak korrekcióját, ezáltal pedig hozzájárulhat az egyén munkaerő-piaci pozíciójának, társadalmi státuszának javításához. (Benő, 1996; Varga, 2006; Katona, 2014) Az oktatás és a munka világa közötti átmenet ma már egy újragondolt kétirányú, valamint többszöri átmenet támogatását, az esetlegesen „*elveszett híd újraépítését*” biztosító életpályatanácsadást vár el, melyhez mindenki egyenlő eséllyel fér hozzá. (Borbély–Pecze, 2010)

A társadalmi környezet folyamatos változása, a gazdasági növekedés és a versenyképesség tudásfüggővé válása azt generálta, hogy a felnőttképzés szerepe az elmúlt húsz évben jelentősen nőtt. A felnőttképzés által megvalósítandó cél egyrészt a gazdaság, a tudás versenyképességének fejlesztése, így a felnőttképzés kulcsfontosságú tényező a munkanélküliség és a társadalmi kirekesztődés elleni küzdelemben a foglalkoztatás- és a szociálpolitika szempontjából egyaránt. (Farkas, 2013) A felnőttkori tanulás mind az egyén, mind a gazdaság, mind a társadalom oldaláról számos pozitív externáliával jár. (Enyedi, 1996; Lengyel, 2012; Farkas, 2013)

Az értekezés fontos sarokpontja a 2006-ban az ENSZ közgyűlése által elfogadott *Fogyatékossgal Élők Jogairól szóló ENSZ Egyezmény* (CRPD) is, mely esetében a Magyar Kormány elsők között fejezte ki azt a szándékát, hogy magára nézve kötelezőnek ismeri el az Egyezményben foglaltakat. Az Egyezmény 27. cikke pedig kimondja, hogy a részes tagállamoknak kötelessége biztosítani a fogyatékossgal élő személyek számára az általános szakmai és pályaválasztási tanácsadói programokhoz, a munkaközvetítő szolgáltatásokhoz, valamint a *szakképzéshez és a felnőttképzéshez való egyenlő esélyű hozzáférést*, annak érdekében, hogy a munkához való joguk maradéktalanul érvényesüljön (Haidegger és Kozicz, 2013), 24. cikke pedig azt, hogy a fogyatékossgal élő személynek joga van az oktatásban való részvételre, másokkal azonos alapon történő hozzáférésre a tanuláshoz egész élete során.

Az elérhető statisztikák azt mutatják, hogy Magyarországon évente az aktív korú népesség körülbelül 10%-a vesz részt iskolarendszeren kívüli felnőttképzésben, 2018-ban 892.312 fő. A felnőttképzésben alulreprezentáltak a munkaerőpiac szempontjából hátrányos helyzetű emberek, akiknek a legnagyobb szükségük lenne arra, hogy a kompetenciáik fejlődjenek. Az OSAP adatai világosan rámutatnak arra, hogy az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező személyek felnőttkori tanulásban való részvételi aránya lényegesen alacsonyabb. Ebből arra következtethetünk, hogy a felnőttképzés amellet, hogy csökkentheti is, akár tovább is erősítheti az iskolarendszerű képzés folyamán rögzült egyenlőtlenségeket (Farkas, 2013; OSAP, 2018). A fogyatékossgal élő személyek felnőttképzésben való részvételére vonatkozó statisztikák tekintetében azonban nehézségekbe ütközünk.

Annak ellenére, hogy az adatszolgáltatás 1665. sz. elektronikus adatlapja nem terjed ki a fogyatékosokra, az adatok vizsgálata alapján mégis feltételezhető, hogy a képzés jellege szerint hátrányos helyzetűek felzárkóztató és a megváltozott munkaképességűek rehabilitációs típusú képzésre vonatkozó adatszolgáltatás mennyisége megnőtt a rendelkezésre álló európai uniós finanszírozású projektek (pl.: TÁMOP 1.1.1., TÁMOP 5.3.8., EFOP 1.1.1-15 és VEKOP-7.1.3-15, EFOP-1.1.6-17., EFOP-1.9.3-VEKOP-17) idején. Ezeknek a projekteknek a leírásában is láthatjuk, hogy kiemelt cél a fogyatékosokkal élő és a megváltozott munkaképességű személyek munkavállalásának elősegítése, többek között a felnőttképzésekbe való bekapcsolódás elősegítésével. A jelenleg futó programok, illetve a foglalkozási rehabilitáció oktatási-képzési célú tevékenységrendszer keretében zajló támogatott képzések külső partneri körébe tartozhatnak azok a 2013. évi LXXVII. törvényben, valamint a 393/2013. (XI. 12.) Korm. rendeletben foglaltak alapján működő, felnőttképzési engedéllyel rendelkező képző intézmények, melyek engedéllyel rendelkeznek az előzetes munkaerő-piaci prognózis alapján kialakított képzési jegyzékben feltüntetett képzések megtartására.

A 393/2013. (XI. 12.) Korm. rendelet 2. pontjának 16. §-a kimondja, hogy engedély csak annak a kérelmezőnek adható, amely rendelkezik – a (2), valamint a (4) és (5) bekezdésben foglalt eltéréssel – a (3) bekezdésben és az 1. és 2. mellékletben meghatározott tárgyi, valamint a (7) bekezdésben foglalt személyi feltételekkel. A (2) szerint a felnőttképzést folytató intézménynek a 2. mellékletben meghatározott tárgyi feltételeket abban az esetben kell biztosítania, ha a képzési program alapján megvalósuló képzésbe fogyatékosokkal élő felnőttek is bekapcsolódnak. A felnőttképzést folytató intézménynek a tárgyi feltételek közül azokkal kell rendelkeznie, amelyek a képzésbe bekapcsolódó fogyatékosokkal élő felnőtt számára lehetővé teszik, hogy állapotának megfelelő önállósággal vehessen részt a képzésben.

A logika alapvetően rossz, mert a jelenleg hatályban lévő 393/2013. (XI. 12.) Korm. rendelet csak akkor írja elő a tárgyi feltételek biztosítását, amennyiben részt vesz fogyatékosokkal élő felnőtt a képzésben (Tausz, 2013). Ez pedig felveti annak kérdését, hogy a szabályozás mennyire befolyásolja a felnőttképzési intézmények nyitottságát, attitűdjét a fogyatékosokkal élő felnőttek részvételével kapcsolatban.

A rendelet csupán 3 célcsoportot nevez meg a tárgyi eszközöket érintő melléklete során (*hallássérült, látássérült és mozgáskorlátozott személyek*), azonban a fogyatékosokkal élő személyek köre lényegesen szélesebb spektrumban meghatározható.

A felnőttképzési törvény a fogyatékosokkal élő felnőtt fogalmát helytelenül leszűkíti azokra a személyekre, akik *fogyatékosági támogatásra jogosultak*. A nem súlyos fogyatékosokkal élő, de fogyatékosokkal élő személyek felnőttképzéshez történő egyenlő esélyű hozzáférése a felnőttképzés jogszabályi háttere alapján bizonytalan, a célcsoport felzárkóztatása érdekében indított támogatott képzésekben csupán a megváltozott munkaképességű, komplex minősítéssel rendelkező – *elsősorban rehabilitációs ellátásban részesülő* – felnőttek részvétele biztosított.

A felnőttképzés finanszírozása és a támogatott részvétel kapcsán a felnőttképzési normatív támogatás jelenlegi rendszerének vizsgálata is indokolt. A felnőttképzési normatív támogatást gyakorlatilag felváltották a különböző európai uniós pályázatok, programok és források: ahogyan az Állami Számvevőszék 2009. évi jelentésében is olvashatjuk, 2008-ra a felnőttképzési normatív támogatás gyakorlatilag megszűnt. (Pulay, 2010) Mindezek ellenére a 2013. évi LXXVII. törvény a felnőttképzésről rendelkezik a felnőttképzési normatív támogatásról.

Azonban a felnőttképzési normatív támogatás felhasználásáról, a támogatott, kedvezményezett intézményekről, az ennek keretében képzésben részt vevő érintett felnőttekről jelenleg sehol nem érhető el tájékoztató vagy adatbázis, a legutóbbi információk szerint 2008-ban már gyakorlatilag megszűnt ez a támogatási forma. Mindezek egy rendkívül inkonzisztens helyzetet teremtenek.

Az Európai Fogytékosságügyi Stratégia (2010-2020) rögzíti azt az alapelvet, mely szerint a fogyatékossgal élő személyek nyílt munkaerő-piaci integrációja egyaránt igényel uniós és nemzeti erőfeszítéseket. (Európai Bizottság, 2010) Magyarországon a kutatási probléma szempontjából egy fontos hivatkozási alapnak tekinthetjük a 2015-2025 közötti időszakra vonatkozó *Országos Fogytékosságügyi Programot*, mely kiemeli a fogyatékossgal élő személyek népszámlálási adataira hivatkozva, hogy a legmagasabb iskolai végzettségre vonatkozó adatok jóval elmaradnak a társadalom egészére vonatkozó mutatóktól. A Program beavatkozási területei és tematikus céljai között megtalálható a szakképzés, felnőttképzés (3.3) Fontos feladatként tartja számon az *infrastrukturális fejlesztést, a képző intézmények érdekeltté tételét és a képzők képzését*, hogy a releváns képzések esetében nagyobb hangsúllyal jelenjenek meg a *fogyatékossgal kapcsolatos korszerű ismeretek*.

Magyarország egész életen át tartó tanulás szakpolitikájának Keretstratégiája a 2014-2020 közötti időszakra szintén a specifikus célok és beavatkozási területek között említi a munkaerő-piaci szempontból hátrányos helyzetű, beleértve a fogyatékossgal élő és megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztathatóságának javítását, illetve munkaerő-piaci integrációjuknak elősegítését az *oktatás, képzés, felnőttkori tanulás* által. A valódi integrációhoz szükségesnek tartja a különböző kompetenciafejlesztésre irányuló felnőttképzési programokat. Az *1705/2016. (XII. 5.) Korm. határozat rendelkezik az egész életen át tartó tanulásra vonatkozó keretstratégia cselekvési tervéről*. A cselekvési tervben folyamatos határidővel rendelték el a munkaerő-piaci szempontból hátrányos helyzetű – *köztük külön kiemelve a fogyatékossgal élő és a megváltozott munkaképességű személyeket* – személyek foglalkoztathatóságát, az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kompetenciák fejlesztését, képzések fejlesztését, illetve a munkaerő-piaci szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosításával történő javítását. Célzott intézkedésekkel, támogatási rendszer kiépítésével, minőségi és tartalmi fejlesztésekkel növelni kell a felnőttképzés hatékonyságát és munkaerő-piaci relevanciáját. (Magyarország Kormánya, 2014; Európai Unió Fejlesztéspolitikáért Felelős Államtitkárság, 2016)

Az Ombudsman 2012-ben indított „*A Munka Méltósága*” c. projektje során megkérdezett különböző fogyatékossgai csoportok érdekvédelmi szervezetei kivétel nélkül arról számoltak be, hogy tapasztalataik szerint az integráltan megvalósuló képzések szükséges személyi és tárgyi feltételei nem állnak rendelkezésre. A különböző jogszabályok és rendeletek által biztosított integrált és egyenlő eséllyel történő képzésben való részvétel lehetősége mindenki számára nyitva áll, de inkább egy elvi lehetőség marad. A valódi részvételt leginkább az iskolarendszeren kívüli felnőttképzési intézmények munkatársainak attitűdje határozza meg, továbbá jelentősen függ a képzések finanszírozási formájától. (Zemplényi, 2013; Haidegger és Kozicz, 2013; Hangya, 2016)

A társadalmi inklúzió elengedhetetlen része, alapja a társadalmi részvétel, melyet három módon közelíthetünk meg: *fogyasztói részvétel, társadalmi aktivitás és a társadalmi bevonódás* különböző szintjei. (Piskur és mtsai, 2014, p. 3) A társadalmi részvétel alapjai az *emberi jogok*, ahhoz pedig, hogy valaki a társadalom teljes értékű tagja legyen, tudnia kell *élnie a jogaival*. (Verdes és Tóth, 2010) Az *önálló életvitel* paradigmájának 2. alapelve, a konzumerizmus számunkra kiemelten fontos. (DeJong, 1979, p. 438)

A fogyatékossgal élő ember fogyasztói szuverenitása elvi kérdés a modern társadalomban, ráirányítja a figyelmet a személyre szabott szolgáltatások fontosságára. A fogyatékossgal élő emberek különböző szolgáltatások fogyasztói, amelyeket joguk van egyéni szükségleteik szerint igénybe venni (Katona, 2014).

A disszertáció célja többirányú. Elsődleges célja a helyzetfeltárás, de változásokat is szeretne generálni. Az kutatási eredmények hozzájárulhatnak egy olyan inkluzív felnőttképzési rendszer létrejöttének megalapozásához, mely hatékonyabban tudja támogatni a fogyatékossgal élő felnőttek munkaerő-piaci elhelyezkedését és hozzájárul az egyéni igényen alapuló szükségletek megismeréséhez, ami hosszú távon eredményesebbé teheti a foglalkozási rehabilitáció oktatási-képzési célú tevékenységrendszerét.

Bízom abban, hogy a disszertáció keretében megvalósított kutatások hasznos szakmai adalékokat szolgáltatnak a felnőttképzés területén dolgozóknak és szakértőknek, valamint támogatják a fogyatékossgal élő felnőtteket jogtudatosságuk fejlesztésében, önrendelkezésükben. Kiemelt cél, hogy a fogyatékossgal élő személy a felnőttképzésben szolgáltatást igénybe vevő, egyenrangú félként jelenjen meg.

*„A fogyasztóként való fellépés egyszersmind a mindennapi hatalmi viszonyokban a nem alárendeltség, az egyenjogúság, a **partnerség** garanciája.”*

(Nagy, Könczei és Hernádi, 2009, p. 98)

2. Az értekezés felépítése

Az értekezés alapvetően *három pillére* építkezik. Egyrészt a téma szempontjából releváns hazai és nemzetközi szakirodalom feldolgozására, másrészt a vonatkozó szakmapolitikai dokumentumok, a jogszabályi háttér vizsgálatára, harmadrészt pedig az empirikus kutatásra, mely összesen 4 részkutatást jelent.

A disszertáció *8 szakaszra* bontható. Az *első* és egyben bevezetésül szolgáló fejezetben a disszertáció elméleti háttere, diszciplináris beágyazottsága és a témaválasztás indoklása, aktualitása és a közösségi politika hazai hatásai, témát érintő hazai és EU-s dokumentumok, stratégiák és cselekvési tervek kerülnek ismertetésre. A *második* szakaszban a fogyatékossgal különböző megközelítéseit, értelmezési kereteit és a kapcsolódó modellrendszert érintjük. A disszertációban bemutatott statisztikák a fogyatékossgal élő személyek iskolai végzettségét és munkaerő-piaci helyzetét érintik, hiszen a kettő között jelentős az összefüggés. Ugyanebben a szakaszban röviden elemzésre kerül a fogyatékossgal élő felnőttek életút-támogató pályaorientációjának és a felnőttképzés korrekciós funkciójának összefüggésrendszere. A fogyatékossgal élő felnőttek képzési lehetőségeivel összefüggésben megkerülhetetlen megvizsgálni az elmúlt években sokat változó foglalkozási rehabilitáció magyarországi intézményrendszerét és a jogszabályi háttér által erőteljesen meghatározott munkáltatói érdekltségrendszerét, a fogyatékossgal és a megváltozott munkaképesség foglalkoztatás szempontjából történő értelmezését és a foglalkozási rehabilitáció oktatási-képzési célú tevékenységrendszerét.

A *harmadik szakasz* a hazai, iskolarendszeren kívüli, jelenleg ismét változás előtt álló felnőttképzés intézményrendszerét, célját, funkcióit, a részvételre vonatkozó statisztikát érintő nehézségeket és a fogyatékossgal élő felnőttek felnőttképzési lehetőségeit – beleértve az Európai Unió által támogatott projektek által biztosított támogatott képzéseket – és az oktatási szintért szabályozó jogszabályi környezetet vizsgálja.

Ebben a szakaszban vizsgáljuk a korábbi felnőttképzési akkreditáció és a felnőttképzési engedély feltételrendszerét, különös tekintettel a fogyatékossgal élő felnőttek képzésben való részvételére vonatkozóan, továbbá bemutatásra kerülnek a fogyatékossgal élő személyek felnőttképzésben való részvételének jogszabályban rögzített személyi és tárgyi feltételei. Ugyanebben a szakaszban foglalkozunk a felnőttképzési normatív támogatás inkonzisztens állapotával, valamint az inkluzív felnőttképzés lehetséges kritériumrendszerével, azon belül az inklúziós index bevezetésének lehetőségeivel a felnőttképzésben, az AEMA által kidolgozott szervezeti önértékelési mátrixszal, az egyenlő esélyű hozzáféréssel, az egyetemes tervezéssel és az Universal Design for Learning szempontrendszerével.

A *negyedik szakaszban* kerülnek bemutatásra röviden a 2010-2014 között megvalósult, a disszertációt érintő előzmény-kutatások, többek között az akkreditált felnőttképzési intézmények működéséről az egyenlő esélyű hozzáférés biztosításával kapcsolatban.

Az *ötödik szakaszban* találhatóak meg a disszertációban bemutatásra kerülő empirikus kutatások hipotézisei, előfeltételezései és az egyes részkutatásokhoz kapcsolódó kutatási kérdések. A *hatodik szakaszban* bemutatásra kerül a kutatás paradigmája és az alkalmazott módszerek, a lefolytatott részkutatások etikai alapvetései és röviden az alkalmazott participatív kutatási módszer. Ebben a szakaszban olvashatóak a lefolytatott részkutatások eredményei. A *hetedik szakaszban* vizsgáljuk a részkutatásokhoz tartozó hipotéziseket és a legfontosabb eredményeket, majd az utolsó, *nyolcadik szakaszban* található az összefoglalás és az eredmények alapján megfogalmazott következtetések.

3. A disszertáció elméleti háttéréről – a diszciplináris beágyazottság

Az értekezés elméleti háttérének alapja az andragógia, egy történeti szempontból fiatal tudomány, *melynek sajátos tárgya és sajátos kutatási módszertana van.* (Bajusz és Németh, 2011; Baka, 2010; Kraiciné és Csoma, 2002) Az andragógia az egész életen át tartó tanulás felnőttkori szakaszának szabályszerűségeivel foglalkozó tudományág, mint a gyermekkorral a pedagógia, vagy az időskorral a gerontológia. A humán tudományok rendszerében ilyen megközelítésben a pedagógia szerves folytatásának tekinthető, és éppúgy felhasználja a rokon- vagy társtudományok eredményeit, ahogyan a pedagógia. (Pöggeler, 1957; Durkó, 1999; Zrinszky, 2002, 2009; Maróti, 2002; Feketéné Szakos, 2003; Reischmann, 2004; Cooper és Henschke, 2007; Csoma, 2009) Az andragógia tárgya az oktató és a tanuló felnőtt, annak minden nevelési, szociológiai, pszichológiai, jogi, történeti, metodológiai, gazdasági és környezeti sajátosságával. Rendszertani szempontból ugyanúgy megragadhatóak általános, elméleti, didaktikai, komparatív, történeti és módszertani aspektusai. (Lada, 2006)

A multikulturális felnőttképzéshez több ponton is kapcsolódnak olyan irányzatok, melyek a felnőttkori tanulás kontextusát helyezik előtérbe, ilyenek például a társadalomkritikai és feminista megközelítések. (Merriam, Caffarella és Baumgartner, 2007, p. 187; Zrinszky, 2008, p. 150) A kritikai multikulturális felnőttképzés a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok, kisebbségek marginalizált helyzetével és a felnőttképzés eszközeivel történő kezelésével foglalkozik (*pl.: Cassara, 1990; Ross és Gordon, 1991; Tisdell, 1995; Banks és Banks, 2001; Baumgartner, 2008; Kumi, Yeboak és Wayne B., 2011; Feketéné Szakos, 2014; Kaya, 2014*).

A multikulturális felnőttképzés fontos célja *a másság, a különbségek, a diverzitás* megértése és elfogadása, ill. az ehhez való *aktív alkalmazkodás*.

Az értekezés szempontjából kiemelten fontos irányzatnak tekinthető továbbá az *emancipatorikus felnőttképzés* elmélete, a társadalomkritikai andragógia (Zrinszky, 1996; Kezar és Rhoads, 2001; Juhász, 2005; Koltai és Zrinszky, 2006; Szilágyi, 2011).

Az andragógia egy olyan multidiszciplináris, szintetizáló tudomány, mely több különböző tudományterület megállapításait is figyelembe veszi, hasznosítja, beilleszti, saját tudásanyagának fejlesztése mellett (Arapovics, 2011; Feketéné Szakos, 2014). A felnőttképzés tudománya önmagát tipikusan a gyakorlatból merítő és a gyakorlatért tevékenykedő tudományként határozza meg. (Sz. Molnár, 2013; Feketéné Szakos, 2014). A *„felnőttképzés ugyanis tipikusan az a szakterület, amelynek a gyakorlata és elmélete nem lehet egymás nélkül.”* (Feketéné Szakos, 2014, p. 19)

Az értekezésben bemutatott empirikus rész-kutatások terepe az iskolarendszeren kívüli, munkaerő-piaci fókuszú felnőttképzés (Tót, 2009). A magyar terminológia szerint csak az iskolarendszeren kívül folytatott általános, nyelvi és szakmai képzést nevezzük felnőttképzésnek. Az kutatás során a felnőttképzési intézmények által kidolgozott képzési program alapján folyó, iskolarendszeren kívüli képzések jellemzőit és működési feltételeit vizsgáltuk, megállapításaink erre a szakmai területre vonatkoznak. Nem tárgyaljuk az iskolarendszerű oktatást és képzést, csak olyan mértékben, amennyiben az összekapcsolható a felnőttképzéssel (Farkas, 2013). Iskolarendszeren kívüli felnőttképzés alatt a 2013. évi LXXVII. törvény a felnőttképzésről értelmében olyan képzést értünk, amelynek résztvevői nem állnak a képző intézménnyel – a nemzeti köznevelésről szóló törvényben vagy a nemzeti felsőoktatásról szóló törvényben meghatározott – tanulói vagy hallgatói jogviszonyban.

A feldolgozott szakirodalom érinti a *neveléstudomány, azon belül is a felnőttképzés, az andragógia szakirodalmi anyagai mellett a közgazdaságtan, a jogtudomány, a szociológia, a gyógypedagógia, a fogyatékoságtudomány* területét, rámutatva az értekezés multi- és interdiszciplináris, integráló jellegére.

Mivel az értekezés a magyarországi helyzetre koncentrál, ezért a magyar nyelvű források felhasználása az elsődleges, de az inkluzív felnőttképzés témakörében, továbbá a fogyatékoságtudományt érintő aspektusok tekintetében az idegen nyelvű szakirodalom feldolgozására is törekszik. Az értekezés nem vállalkozik a fogyatékosággal élő személyek nevelésével kapcsolatos terjedelmes hazai és külföldi, gyógypedagógiai szakirodalom feltárására, azonban jelzi, hogy a két neveléstudományi diszciplína együttműködése lehet előnyös a fogyatékosággal élő felnőttek képzésének ügyében, de az értekezés szorosabban kötődik a fogyatékoságtudomány szemléletéhez.

A kritikai fogyatékoságtudomány számára kiemelten fontos, hogy alkalmazható és hasznos legyen, nem állítja, hogy egyetlen helyes válasz létezik. (Goodley, 2017, p. 15) A kritikai fogyatékoságtudomány mint kritikus diszciplína jelenléte különösen helyénvaló, amikor fogyatékosággal élő emberek neveléséről, oktatásáról beszélünk. A fogyatékoságtudomány határozottan és szenvedélyesen elkötelezett amellett, hogy megértse és megállítsa a fogyatékosággal élő személyek hátrányos megkülönböztetését. *Szót emel a diszkriminációra utaló vagy szegregáló tevékenységekkel szemben* és megkísérli megváltoztatni az emberek kirekesztő gondolkodásmódját, amely a fogyatékoság szerinti diszkrimináció, az épségkultusz. A kritikai fogyatékoságtudomány mindig valamilyen hiányra reagál, reflektál, és lehetőséget teremt arra, hogy *saját* tudományterületünknek megfelelő ambíciókat táplálhassunk. (Goodley, 2017, p. 13)

Azoknak az oktatás területén végzett kutatásoknak, melyek nem a gyógypedagógia hagyományos keretrendszerében vizsgálják a fogyatékossgot, lehetséges terepet jelenthet a fogyatékossgtudomány területén egy viszonylag új irány, a DSE (*Disability Studies in Education*), vagyis az inkluzív neveléstudomány¹, amely a fogyatékossggal élő emberek egyenlő esélyű hozzáféréssel foglalkozik az oktatás, a közösségi élet és a foglalkoztatás területén. Az elvárt társadalmi változások érdekében szorosan együttműködik a fogyatékossggal élő személyekkel és szervezeteikkel a „Semmit rólunk, nélkülünk” alapelv szellemiségében és ösztönzi az oktatási intézményeket az egyenlő esélyű hozzáférés megteremtésére. (Connor és mtsai, 2008)

4. A kutatási stratégia, a kutatás módszerei és a kutatásetikai megfontolások

A kutatás határozottan gyakorlatorientált, progresszív szemléletű, alkalmazott kutatás, és célja a helyzetfeltárás és az elemzés. A gyakorlatorientált kutatás tudást generál és ezzel a tudással kíván hozzájárulni a kutatási probléma megoldásához.

Az empirikus, primer részkutatások lefolytatását minden esetben megelőzte a szekunder információgyűjtés (desk research), a dokumentumelemzés és a kutatási tervek elkészítése. (Falus, 2014) Empirikus kutatásaink feltáró és leíró jellegűek, és tisztában vagyunk azok korlátaival. A feltárás egy elfogadott és tipikus cél lehet olyankor, amikor egy kutató új érdeklődési terület felé fordul, illetve akkor is, amikor maga a vizsgált jelenség is viszonylag új és feltáratlan. (Babbie, 2008, p. 106)

A megvalósított empirikus részkutatások meghatározó alapja a fogyatékossgtudomány, amely fiatal diszciplínának elmélete, szemlélete és gyakorlata előírja az *akadálymentességet*, a *hozzáférhetőséget* az élet valamennyi területén (Hoffmann, 2017).

Az előzményt jelentő kutatások között is döntő súllyal található meg a kvantitatív módszer, azonban a téma jellege és a kutatási probléma is arra ösztönzött, hogy a félig strukturált kérdőíves lekérdezések kérdőíveiben több nyitott kérdés szerepeljen, továbbá, hogy kiegészítésként kvalitatív részkutatás is megvalósításra kerüljön. A kérdőívek esetében minden alkalommal történt próbalekérdezés és megtörténtek a kapott javaslatok alapján szükségesnek ítélt módosítások. Az intézményi és a szakértői lekérdezés kapcsán a kérdések tartalmi validitását területen dolgozó szakemberek, felnőttképzési szakértők támogatták. A fogyatékossggal élő felnőttek érdekvédelmi szervezeteinek munkatársait, vezetőit és az érintett fogyatékossggal élő felnőtteket szintén szakértőnek tekintettük a tartalmi validitást és a mérőeszközhöz történő egyenlő esélyű hozzáférést illetően. (Falus, 2014)

Mivel a fogyatékossgtudományban kiemelten fontos és célravezető a fogyatékossggal élő személyekkel közös inkluzív kutatás, ezért participatív kutatási módszerrel valósult meg a fogyatékossggal élő felnőttek felnőttkori tanulási tapasztalatait felderítő részkutatás. A részkutatás során kiemelt figyelemmel kellett megtervezni az online kérdőív hozzáférhetővé tételét a jelnyelvhasználó siket személyek (*A jelnyelvi adaptáció megtekinthető a DVD mellékleten az értekezésben*), a látássérült személyek és a kitöltést támogató személy közreműködésével kitölteni képes mozgáskorlátozott személyek számára. Ebben óriási köszönet illeti a SINOSZ-t, a MEOSZ-t és az MGVYOSZ-t.

¹ 1 Flamich Magdolna és Hoffmann Rita fordítása, 2014

A három szervezet munkatársai participatív kutatótársaként reflexióikkal hozzájárultak a kutatás eredményességéhez, mindig biztosították a szükséges kritikai hangot, próbakitöltésekkel, kérdésfeltevésekkel segítettek pontosítani a mérőeszközöket, biztosították a kapcsolati hálót és az eredményeket segítettek eljuttatni a fogyatékosággal élő személyeknek.

A fogyatékosággal élő felnőttek felnőttkori tanulási tapasztalatait vizsgáló kutatás során az etikai szempontokat tekintve az alapot a *Kutatásetikai alapvetés a fogyatékoságtudományhoz* c. dokumentum jelentette, mely a Fogyatékoságtudományi Doktori Műhelyben (FDM) készült és 2015-ben került véglegesítésre. A dokumentum bevezetésében jelzi, hogy célja olyan kutatásetikai keretek és szabályok megfogalmazása, melyek számonkérhetőek többek között az érintettek által. Stabil útmutatást nyújtott – *céljának megfelelően* – a kutatások lefolytatásához. Tekintettel arra, hogy a fogyatékosággal élő ember a mindennapi társadalmi működésben hatalmas mértékben tipikusan alárendelt, így igyekeztünk feltárni a felderítő-leíró kutatásban a konkrét kutatási terület hatalmi összefüggéseit, kísérletet tettünk a „*a főbb fogalmaknak az elnyomó konnotációk béklyóiból való kiszabadítására*”. Saját meglátásainkat nem tekintettük és nem tekintjük univerzálisnak, szituált tudásként azonosítjuk őket, ami elsősorban abból fakad, hogy átmeneti és történetileg meghatározott. Ennek megfelelően igyekeztünk saját magunk is kritikusan pozicionálni, reflektálni saját előítéletes gondolkodásmódjainkra, elnyomó fogalomhasználatunkra (Könczei, et al., 2015). A kutatásban részt vevő személyekre annak minden egyes szakaszában egyenrangú partnerként tekintettünk, és alapvetőnek tartottuk, lehetővé tettük, hogy a résztvevők a kutatás minden szakaszához egyenlő eséllyel férjenek hozzá, az információkhoz való akadálymentes hozzáférés biztosításával.

A kutatás során igyekeztünk feltárni és kritikai kontextusban értelmezni a téma háttérében húzódó érdekösszefüggéseket. Különösen ügyeltünk arra, hogy maga a kutatás is egy hatalmi viszony, ezért a kutatási design, a folyamatok, az eredmények értelmezése, közzététele és terjesztése során alapkövetelményként jelentkezett az egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása. A fogyatékosággal élő személyek a lefolytatott kutatásnak nem tárgyai, (Könczei et al., 2015) hanem szakmai partnerei, akik nélkül most nem is írhatnánk ezeket a sorokat.

5. A kutatási kérdések és hipotézisek

A disszertáció egy állapotfelmérésnek, rendszervizsgálatnak tekinthető. Az empirikus részkutatások során arra kerestük a választ, hogy az iskolarendszeren kívüli felnőttképzés rendszerének különböző szereplői mennyire felkészültek a fogyatékosággal élő felnőttek egyenlő esélyű hozzáféréseinek² az oktatási színtérhez kapcsolódó jogszabályokban rögzített feltételrendszere kapcsán.

² Az 1998. évi XXVI. törvény 4. § ha) pontja szerint: „*a szolgáltatás egyenlő eséllyel hozzáférhető akkor, ha igénybevétele – az igénybe vevő állapotának megfelelő önállósággal - mindenki, különösen a mozgási, látási, hallási, mentális és kommunikációs funkciókban sérült emberek számára akadálymentes, kiszámítható, értelmezhető és érzékelhető.*”

Az empirikus kutatások során célunk volt minél több szereplőt bevonni:

1. engedéllyel rendelkező iskolarendszereken kívüli felnőttképzést folytató felnőttképzési intézmények (NFSZH, PMKH) (n=136)
2. fogyatékossgal élő személyek érdekvédelmi szervezetei 393/2013. (XI.12.) Korm. rendelet 2. sz. mellékletével összefüggésben (MVGYOSZ, MEOSZ, SINOSZ) (n=3)
3. 16. életévüket betöltött fogyatékossgal élő felnőttek (látássérült, hallássérült és mozgáskorlátozott személyek) a 393/2013. (XI.12.) Korm. rendelet 2. sz. mellékletével összefüggésben) (n=761), valamint
4. felnőttképzési szakértők és felnőttképzési programszakértők (NSZFH, MKIK) (n=314).

A következő kutatási kérdéseket fogalmaztuk meg a tervezett 4 részkutatással kapcsolatban:

1. ENGEDÉLLEL RENDELKEZŐ FELNŐTTKÉPZÉSI INTÉZMÉNYEK (n=136)	
K1	Az engedéllyel rendelkező, iskolarendszereken kívüli felnőttképzést folytató intézmények hogyan vélekednek saját szerepükről a fogyatékossgal élő és megváltozott munkaképességű személyek felzárkóztatásának kérdésében?
K2	Az engedéllyel rendelkező, iskolarendszereken kívüli felnőttképzést folytató intézmények saját meglátásuk szerint hogyan tudják segíteni, támogatni az elvárt integrációs folyamatokat?
K3	Az engedéllyel rendelkező, iskolarendszereken kívüli felnőttképzést folytató intézmények munkatársai számára egyértelmű-e, hogy a felnőttképzési törvény szempontjából kit tekintünk fogyatékossgal élő felnőttnek?
K4	A 393/2013 (XI.12.) Korm. rendelet mellékleteiben felsorolt oktatási eszközök, berendezési tárgyak valóban biztosítják-e a képzésekhez történő egyenlő esélyű hozzáférést?
K5	Az engedéllyel rendelkező, iskolarendszereken kívüli felnőttképzést folytató intézmények munkatársai birtokában vannak-e azoknak az ismereteknek, melyek alapján biztosítani tudják az egyenlő esélyű hozzáférést képzéseikhez?
K6	Az engedéllyel rendelkező, iskolarendszereken kívüli felnőttképzést folytató intézmények pályáztak-e olyan forrásra, mely fogyatékossgal élő és megváltozott munkaképességű személyek képzésbe való bekapcsolódását segítette elő?
K7	Az engedéllyel rendelkező, iskolarendszereken kívüli felnőttképzést folytató intézmények képzési helyszínei akadálymentesek-e?
K8	Az engedéllyel rendelkező, iskolarendszereken kívüli felnőttképzést folytató intézmények igényeltek-e felnőttképzési normatív támogatást fogyatékossgal élő felnőttek képzésének céljából?
K9	Az engedéllyel rendelkező, iskolarendszereken kívüli felnőttképzést folytató intézmények munkatársai számára mennyire átlátható az új engedélyezési eljárás keretében bevezetett szabályozás a fogyatékossgal élő személy felnőttképzésbe történő bekapcsolódásakor?
K10	A felnőttképzési szakértők és felnőttképzési programszakértők mennyire tájékozottak az egyenlő esélyű hozzáférés témáját illetően, mennyire tudják segíteni az intézmények számára az akadálymentes képzések feltételrendszerét?
K11	Az engedéllyel rendelkező, felnőttképzési intézmények munkatársai milyen képzésein vettek vagy vesznek részt fogyatékossgal élő és megváltozott munkaképességű felnőttek?

2. FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ SZEMÉLYEK ÉRDEKVÉDELMI SZERVEZETEI A 393/2013. (XI.12.) KORM. RENDELETTEL 2. SZ. MELLÉKLETÉVEL ÖSSZEFÜGGÉSben (N=3)

K12	A fogyatékossgal élő személyek Magyarországon működő érdekvédelmi szervezeteinek milyen tapasztalataik vannak az iskolarendszeren kívüli felnőttképzésben történő egyenlő esélyű részvételtől?
K13	A fogyatékossgal élő személyek Magyarországon működő érdekvédelmi szervezetei hogyan vélekednek a fogyatékossgal élő felnőtt személyek tanulási lehetőségeiről és ezzel összefüggésben a munkavállalási esélyekről?
K14	A fogyatékossgal élő személyek Magyarországon működő érdekvédelmi szervezetei szerint mit jelent a képzéshez, oktatáshoz való egyenlő esélyű hozzáférés?
K15	A fogyatékossgal élő személyek Magyarországon működő érdekvédelmi szervezetei hogyan vélekednek a 393/2013 (XI.12.) Korm. rendelet mellékleteiben felsorolt oktatási eszközökről, berendezési tárgyaktól?
K16	A fogyatékossgal élő személyek Magyarországon működő érdekvédelmi szervezeteinek van-e, és ha igen, akkor milyen jellegű módosítási javaslatuk a 393/2013 (XI.12.) Korm. rendeletben megtalálható oktatási eszközök és berendezési tárgyak kapcsán?

3. 16. ÉLETÉVÜKET BETÖLTÖTT FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ FELNÖTTEK (LÁTÁSSÉRÜLT, HALLÁSSÉRÜLT ÉS MOZGÁSKORLÁTOZOTT SZEMÉLYEK A 393/2013. (XI.12.) KORM. RENDELET 2. SZ. MELLÉKLETÉVEL ÖSSZEFÜGGÉSben) (N=761)

K17	A fogyatékossgal élő felnőtteknek milyen tapasztalataik vannak az iskolarendszeren kívüli felnőttképzéshez történő egyenlő esélyű hozzáférés kapcsán?
K18	A fogyatékossgal élő felnőttek hogyan vélekednek a felnőttkori tanulási lehetőségeikről és ezzel összefüggésben a munkavállalási esélyeikről?
K19	A fogyatékossgal élő felnőttek vettek-e már részt pályázat által finanszírozott képzéseken, és ha igen, akkor az az egyén életében milyen pozitív következményekkel járt (szociális és gazdasági értelemben egyaránt)?
K20	A fogyatékossgal élő felnőttek számára mit jelent a képzéshez, oktatáshoz való egyenlő esélyű hozzáférés?
K21	A fogyatékossgal élő felnőttek hogyan vélekednek a 393/2013 (XI.12.) Korm. rendelet mellékleteiben felsorolt oktatási eszközökről, berendezési tárgyaktól?

4. FELNÖTTKÉPZÉSI SZAKÉRTŐK ÉS FELNÖTTKÉPZÉSI PROGRAMSZAKÉRTŐK (NSZFH, MKIK) (N=314)

K22	A szakértői névjegyzékekben szereplő felnőttképzési szakértők és felnőttképzési programszakértők kötelező továbbképzései tartalmazzak-e ismereteket a fogyatékossgal élő felnőttek képzésben való részvételének feltételrendszeréről?
K23	Szükségesnek érzik-e, hogy kötelező képzéseik körében szerepeljenek fogyatékossgal érintő továbbképzési programok?
K24	Találkoznak-e az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények részéről megkeresésekkel, kérdésekkel a fogyatékossgal élő felnőttek képzésben való részvételének feltételrendszerével kapcsolatban?
K25	A szakértők számára nehézséget okoz-e, ha a felnőttképzési intézmények munkatársai a témát érintő tanácsadás igénybevétele kapcsán keresik őket?
K26	Mi a véleményük arról, hogy a korábbi 2001. évi CI. tv. alapján előírt követelményrendszer vagy az új 2013. évi LXXVII. tv. és végrehajtási rendeletei által előírt feltételrendszer tűnik eredményesebbnek a fogyatékossgal élő felnőttek iskolarendszeren kívüli felnőttképzésbe történő bekapcsolódásának elősegítése érdekében?

A megfogalmazott hipotézisek, előfeltételezések útja egyaránt járt induktív és deduktív úton, hiszen egy részük gyakorlati tapasztalatokból is táplálkozik, míg más részük pedig a megismert elméleti tételekből indul ki és azok gyakorlati alkalmazására igyekszik megfogalmazni egy-egy feltételezést. (Falus, 2014) A 4 részkutatáshoz a következő hipotéziseket állítottuk fel:

1. ENGEDÉLLEL RENDELKEZŐ FELNŐTTKÉPZÉSI INTÉZMÉNYEK (N=136)	
1/H1	Az engedéllyel rendelkező, iskolarendszeren kívüli felnőttképzést folytató intézmények számára a 393/2013 (XI.12.) Korm. rendeletben előírt feltételek nehézséget jelentenek, problémát okoz számukra a képzésben részt vevő fogyatékossgal élő személyek egyenlő esélyű hozzáféréseinek biztosítása. Leginkább akkor elutasító egy felnőttképzési intézmény a 393/2013 (XI.12.) Korm. rendeletben előírt feltételek kapcsán, ha a háttérben valószínűsíthető az oktatók félelme, ellenállása.
1/H2	Az engedéllyel rendelkező, iskolarendszeren kívüli felnőttképzést folytató intézmények többségének képzéseiben vett már részt fogyatékossgal élő személy.
1/H3	Az engedéllyel rendelkező, iskolarendszeren kívüli felnőttképzést folytató intézmények számára célcsoportként akkor jelennek meg a fogyatékossgal élő személyek, ha pályázati forrás biztosítja, támogatja a részvételüket, mert az többletköltséget jelent az intézmények számára.
1/H4	Az engedéllyel rendelkező, iskolarendszeren kívüli felnőttképzést folytató intézmények többletinformációt igényelnének a fogyatékossgal élő személyek képzésének célcsoport-specifikus feltételrendszere kapcsán.
1/H5	Az engedéllyel rendelkező, iskolarendszeren kívüli felnőttképzést folytató intézmények számára segítséget jelent, hogy az új felnőttképzési törvényhez kapcsolódó 393/2013. (XI. 12.) Korm. rendelet 2. számú mellékletében konkrét, oktatáshoz szükséges feltételek, eszközök jelennek meg, melyek segítik a fogyatékossgal élő képzésben résztvevők egyenlő esélyű hozzáférését. Azonban a felsorolás nem jelent elegendő segítséget, hiszen a képző intézmények nem rendelkeznek ismeretekkel a felsorolt eszközök kapcsán, illetve nem egyértelmű számukra, hogy honnan kérhetnek többletinformációt.
1/H6	Az engedéllyel rendelkező, iskolarendszeren kívüli felnőttképzést folytató intézmények számára fontos, támogató eszköz a felnőttképzési normatív támogatás a fogyatékossgal élő személyek képzésben való részvételének elősegítésében.

2. FOGYATÉKOSSGAL ÉLŐ SZEMÉLYEK ÉRDEKVÉDELMI SZERVEZETEI A 393/2013. (XI.12.) KORM. RENDELET 2. SZ. MELLÉKLETÉVEL ÖSSZEFÜGGÉSBEN (N=3)	
2/H1	A fogyatékossgal élő személyek országos érdekvédelmi szervezetei szerint nem létezik egy a fogyatékossgal élő, tanulni vágyó felnőttek részvételét támogató LLL rendszer.
2/H2	A fogyatékossgal élő személyek országos érdekvédelmi szervezetei szerint nem megfelelő a 393/2013. (XI. 12.) Korm. rendeletben található 2. számú melléklet, módosítást, változtatást igényel.

3. 16. ÉLETÉVUKET BETÖLTÖTT FOGYATÉKOSSGAL ÉLŐ FELNŐTTEK (N=761)	
3/H1	A fogyatékossgal élő felnőttek többsége nem vett még részt felnőttképzésben.
3/H2	A fogyatékossgal élő felnőttek szerint a 393/2013. évi Korm. rendelet 2. sz. mellékletében meghatározott tárgyi eszközök nem segítik elő a képzésekhez történő egyenlő esélyű hozzáférést, illetve a felsorolt eszközök közül több is ismeretlen a számukra.
3/H3	A fogyatékossgal élő felnőttek szerint kiemelten fontos a képzők képzése, tapasztalataik alapján az oktatóknak, oktatószervezőknek, vizsgáztatóknak problémát okoz a speciális szükségleteikre való reagálás.
3/H4	A fogyatékossgal élő személyek szívesen tanulnának, de nem létezik egy olyan, az egész életen át tartó tanulásukat támogató képzési rendszer, amely segítené eligazodásukat, karriermenedzsmentjüket.

4. FELNŐTTKÉPZÉSI SZAKÉRTŐK ÉS FELNŐTTKÉPZÉSI PROGRAMSZAKÉRTŐK (NSZFH, MKIK) (N=314)	
4/H1	A szakértői névjegyzékekben szereplő felnőttképzési szakértők és felnőttképzési programszakértők kötelező továbbképzései nem tartalmazzak ismereteket a fogyatékossgal élő felnőttek képzésben való részvételének feltételrendszeréről.
4/H2	A szakértői névjegyzékekben szereplő felnőttképzési szakértők és felnőttképzési programszakértők szükségesnek érzik, hogy a kötelező továbbképzéseik tartalmazzanak fogyatékossgal kapcsolatos ismereteket.
4/H3	A szakértői névjegyzékekben szereplő felnőttképzési szakértők és felnőttképzési programszakértők szerint a felnőttképzésben dolgozók számára szükséges volna olyan továbbképzés biztosítása, melyben információkat kapnak arról, hogyan tudják biztosítani az egyenlő esélyű hozzáférést a fogyatékossgal élő felnőttek számára.
4/H4	A szakértői névjegyzékekben szereplő felnőttképzési szakértők és felnőttképzési programszakértők szerint a felnőttképzési intézményeknek kötelessége biztosítani a fogyatékossgal élő felnőttek számára az egyenlő esélyű hozzáférést a képzéseikhez, de részvételük esetén számos speciális feltételre kell odafigyelni, ami az oktatásszervezőknek, az oktatóknak és a vizsgáztatóknak problémát okoz.

6. EMPIRIKUS KUTATÁS 2015-2019

Az értekezés témáját érintő empirikus részkutatások – az előzménykutatásokkal együtt – 2010-2019 között zajlottak.

Előzménykutatások 2010-2015 között (saját szerkesztés)

MIKOR	MÓDSZERTAN	MÓDSZER	MINTA		
2010	KVALITATÍV	FELTŰNÉST KERÜLŐ MEGFIGYELÉS ÉS RÉSZTVEVŐ MEGFIGYELÉS	ADDETUR 2 KÉPZÉSÉNEK KONTAKTÓRÁJA (ANGOL KER B1-KÜSZÖBSZINT ÉS FELNŐTT MOZGÁSSÉRÜLT EMBEREK SZÁMÍTÁSTECHNIKAI ALAPKÉPZÉSE C. KÉPZÉS. (N=2)		
2010	KVALITATÍV	FELIG STRUKTURÁLT INTERJÚ/MÉLYINTERJÚ	AZ ADDETUR KÉPZÉSEIN RÉSZTVEVŐ LÁTÁSSÉRÜLT, HALLÁSSÉRÜLT ÉS MOZGÁSSÉRÜLT SZEMÉLYEK, AKIK ELMÚLTAK 16 ÉVESEK (N=18) ÉS INTÉZMÉNYVEZETŐK (ADDETUR, MEREK) (N=2)		
			MINTAVÉTEL	ESZKÖZ	MINTA
2011	KVANTITATÍV	FÉLIG STRUKTURÁLT KÉRDŐÍVES LEKÉRDEZÉS	teljeskörű kutatás	ONLINE ÉS PAPÍR ALAPÚ KÉRDŐÍV	DÉL-ALFÖLDI RÉGIÓBAN MŰKÖDŐ AKKREDITÁLT FELNŐTTKÉPZÉSI INTÉZMÉNYEK (N=64)
2011/ 2012	KVANTITATÍV	FÉLIG STRUKTURÁLT KÉRDŐÍVES LEKÉRDEZÉS	teljeskörű kutatás	ONLINE ÉS PAPÍR ALAPÚ KÉRDŐÍV	AKKREDITÁLT FELNŐTTKÉPZÉSI INTÉZMÉNYEK (N=297)
2014/ 2015	KVANTITATÍV	FÉLIG STRUKTURÁLT KÉRDŐÍVES LEKÉRDEZÉS	Nem valószínűségi mintavétel /önkényes és hólabda	ONLINE (JELNYELVI ADAPTÁLT) ÉS PAPÍR ALAPÚ KÉRDŐÍV	SIKET ÉS NAGYOTHALLÓ SZEMÉLYEK (N=1987)

Empirikus kutatások 2015-2019 között (saját szerkesztés)

MIKOR	MÓDSZERTAN	MÓDSZER	MINTAVÉTEL	ESZKÖZ	MINTA
2015/ 2016	KVANTITATÍV	FÉLIG STRUKTURÁLT KÉRDŐÍVES LEKÉRDEZÉS	teljeskörű kutatás	ONLINE KÉRDŐÍV	ENGEDÉLLEL RENDELKEZŐ FELNŐTTKÉPZÉSI INTÉZMÉNYEK (N=136)
2015/ 2016	KVALITATÍV	INTERJÚ	teljeskörű kutatás	ÍRÁSBELI INTERJÚ	FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ SZEMÉLYEK ÉRDEKVÉDELMEZŐ ELLÁTÓ MAGYARORSZÁGON MŰKÖDŐ SZERVEZETEK (N=3)
2017/ 2018	KVANTITATÍV	FÉLIG STRUKTURÁLT KÉRDŐÍVES LEKÉRDEZÉS	Nem valószínűségi mintavétel /önkéntes és hólabda	ONLINE KÉRDŐÍV	LÁTÁSSÉRÜLT, HALLÁSSÉRÜLT ÉS MOZGÁSSÉRÜLT SZEMÉLYEK, AKIK ELMÚLTAK 16 ÉVESEK (N=761)
2018/ 2019	KVANTITATÍV	FÉLIG STRUKTURÁLT KÉRDŐÍVES LEKÉRDEZÉS	teljeskörű kutatás	ONLINE KÉRDŐÍV	FELNŐTTKÉPZÉSI SZAKÉRTŐK ÉS FELNŐTTKÉPZÉSI PROGRAMSZAKÉRTŐK (N=314)

6.1. Engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények vizsgálata a fogyatékossgal élő felnőttek képzésekhez történő egyenlő esélyű hozzáférése tárgyában

„... Úgy gondolom, hogy fogyatékkal élőknek azt kell tekinteni, aki annak tartja magát, vagy segítségre szorul. Sok olyan mozgássérült hallgatónk van/volt, aki kikérte magának, ha segítséget szeretnénk volna adni a mozgásához, őket mi képzési szempontból (sem) tekintjük fogyatékkal élőknek, mindössze figyelünk arra, hogy földszinti akadálymentes termet biztosítsunk az ő csoportja számára.”

[válaszadó felnőttképzési intézmény 89, saját kutatás, 2016]

A részkutatás célja volt megismerni a fogyatékossgal élő személyek foglalkozási rehabilitációjának egy fontos területét, az engedéllyel rendelkező, iskolarendszeren kívüli felnőttképzést folytató intézmények működését. A kutatás a fogyatékossgal élő felnőttek képzésekhez történő egyenlő esélyű hozzáféréseinek lehetőségeit vizsgálta, különös tekintettel figyelembe véve az iskolarendszeren kívüli felnőttképzéshez kapcsolódó jogszabályi elírásokat.

A részkutatás módszere primer adatgyűjtés, félig strukturált kérdőíves lekérdezés (*online kérdőíves rendszer segítségével*). A kutatás teljes körű mintavételen alapul. A mintát – a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal (továbbiakban: NSZFH) adatbázisában szereplő – érvényes felnőttképzési engedéllyel rendelkező képző intézmények nyilvántartása alkotja.

Az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények esetében tehát a teljes alapsokaság 1287 intézményt jelentett. Próbakérdés megelőzte a kérdőív kiküldését, továbbá felnőttképzési szakértőkkel is egyeztetésre került, kiemelten a jogi területet érintő kérdések miatt. A kérdőívek linkjét tartalmazó felkérés e-mailben került elküldésre 1194 intézmény vezetője részére. Mivel az NSZFH-adatbázis nem tartalmaz elektronikus, illetve telefonos elérhetőséget az intézményekhez, így a kutatás első lépése volt ezeket összegyűjteni. 93 intézmény számára honlap, illetve elektronikus elérhetőség hiányában postai úton került kézbesítésre, a képzőintézmények vezetőinek címezve, 2016 áprilisában. A válaszadási hajlandóság növelése érdekében 2 alkalommal is kiküldésre került a kérdőív.

A válaszadás önkéntes, anonim módon történt, ahogyan az adatok feldolgozása is. A 43 kérdésből álló kérdőív elsősorban zárt kérdéseket tartalmaz, de több nyitott kérdés is található a kérdőívben. Az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények számára kiküldött kérdőív összesen 6 tematikus egységet tartalmaz. A beérkezett kérdőívek száma 136 db, ami a teljes alapsokaság 11%-a.

A kutatás kérdőívének szerkezeti felépítése (saját szerkesztés)

I. AZ INTÉZMÉNY ÁLTALÁNOS ADATAI
II. AZ INTÉZMÉNY MŰKÖDÉSI ÉS KÉPZÉSI ADATAI
III. FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ FELNŐTTEK RÉSZVÉTELE A FELNŐTTKÉPZÉSBEN
IV. FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ FELNŐTTEK KÉPZÉSBEN VALÓ RÉSZVÉTELÉNEK INTÉZMÉNYI TAPASZTALATAI
V. AZ AKADÁLYMENTES RÉSZVÉTEL FELTÉTELEINEK BIZTOSÍTÁSA
VI. FOGYATÉKOSSÁGSPECIFIKUS ISMERETEK, TOVÁBBKÉPZÉSEN VALÓ RÉSZVÉTEL

6.2. A fogyatékossgal élő személyek érdekvédelmi szervezeteinek állásfoglalása a 393/2013. (XI.12.) Korm. rendelet 2. sz. mellékletével összefüggésben

„Az „ügysem képesek erre” gondolata hatja át a viszonyrendszert, jelen van az előítélet, a tájékozatlanság, a tehetetlenség, az óvatosság, a bizalmatlanság, a nem tudom, hogyan bánjak vele csapdaja. Egyszerűbb nem létezőnek titulálni ezt a problémát, akkor nem kell rajta gondolkodni.”
(SINOSZ, saját kutatás, saját kutatás, 2018)

A részkutatás az országos fogyatékossgügyi érdekvédelmi szervezetek véleményét tárta fel. A felkérésben a szervezetek vezetői, szakmai vezetői és az oktatás, munkavállalás területéhez kapcsolódó munkakört betöltő érintett kollégák kerültek megszólításra. A kutatás kérdéseit – *kérésük szerint* – online kapták meg a szervezetek. A kutatás mintáját azoknak az országos, fogyatékossgügyi érdekvédelmi szervezeteknek a tagjai alkotják – a 393/2013. (XI.12.) Korm. rendelet 2. sz. mellékletével összefüggésben – amelyek a 393/2013 sz. végrehajtási rendelet 2. sz. mellékletében megnevezett fogyatékossgügyi csoportok érdekvédelmét látják el Magyarországon területén:

Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége (MVGYOSZ)

Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége (MEOSZ)

Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége (SINOSZ)

A kutatás témáját tekintve nem elhanyagolható vagy megkerülhető a civil, érdekvédelmi szervezetek véleménye, tapasztalata.

Olyan szervezetekről van szó, melyek minden tevékenységüket érintett személyek bevonásával, a „*Semmit rólunk, nélkülünk*” elv alapján valósítják meg.

Az érdekvédelmi szervezetek a következő kérdésekre válaszoltak:

- (1) Mennyire értenek egyet a 2013. évi LXXVII. törvény 2. §-a szerinti „fogytékos felnőtt” fogalmának meghatározásával? Elfogadható-e számukra? Egyértelmű-e számukra ez a meghatározás?
- (2) Mennyire értenek egyet a 393/2013. sz. Korm. rendelet 2. sz. mellékletében meghatározott tárgyi feltételekkel, kifejezetten az adott szervezet által képviselt csoport tekintetében.
- (3) Segítheti-e a 2. számú mellékletben található táblázat a felnőttképzési intézményeket az egyenlő esélyű hozzáférés biztosításában?
- (4) Véleményük szerint segíti-e a felnőttképzéshez való egyenlő esélyű hozzáférést az, hogy a felnőttképzés új törvényi szabályozása konkrét feltételek biztosítását várja el az intézményektől?
- (5) Volna-e módosítási javaslatuk a végrehajtási rendeletben megtalálható oktatási eszközök és berendezési tárgyak kapcsán?
- (6) Látássérült/Mozgássérült/Hallássérült személyek számára mit jelent a képzéshez, oktatáshoz való akadálymentes hozzáférés?
- (7) Érdekvédelmi szervezatként milyen tapasztalataik, meglátásaik vannak az iskolarendszeren kívüli felnőttképzésben történő egyenlő esélyű részvételről?
- (8) Mit gondolnak arról, hogy a felnőttkori tanulás milyen mértékben képes hozzájárulni a munkavállalási esélyek növeléséhez?

6.3. Fogytékossággal élő felnőttek iskolarendszeren kívüli felnőttképzéshez való egyenlő esélyű hozzáféréseinek vizsgálata – participatív kutatás

„Megírtam, hogy mozgássérült vagyok a jelentkezésnél. Írták majd keresnek akadálymentes helyet. Aztán fölvettek, de mikor menni kellett volna a hely persze nem volt akadálymentes. Írtam nekik, telefonáltam is. Hát sajnálták. Aztán 3 hónap múlva azt a levelet kapom az iskolától, hogy a sok hiányzásom miatt fölmondják a tanulói jogviszonyomat. Na, ennyi. Pedig ingyenes lett volna.”

(mozgáskorlátozott válaszadó 94, saját kutatás, 2018)

A kutatás célja volt megismerni, hogy a fogytékossággal élő személyek milyen tapasztalatokkal rendelkeznek az iskolarendszeren kívüli felnőttképzéshez történő egyenlő esélyű hozzáféréssel kapcsolatban, hogyan vélekednek az akadálymentes felnőttkori tanulási lehetőségekről és ezzel összefüggésben a munkavállalási esélyekről, számukra mit jelent az oktatáshoz való egyenlő esélyű hozzáférés.

A kutatás mintáját azoknak az országos, fogytékosságügyi érdekvédelmi szervezeteknek a tagjai alkotják, amelyek a 393/2013 sz. végrehajtási rendelet 2. sz. mellékletében megnevezett fogytékossági csoportok érdekvédelmét látják el Magyarországon: Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége, Mozgáskorlátozottak Szervezeteinek Országos Szövetsége, Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége.

A mérőeszköz fejlesztése előtt is és a kutatás lebonyolításának ideje alatt több alkalommal történt személyes találkozás, egyeztetés az érdekvédelmi szervezetek vezetőivel és a témával foglalkozó, azért felelősséggel tartozó érintett munkatárssal.

A kutatás módszere *primer adatgyűjtés, félig strukturált kérdőíves lekérdezés*, a kutatásban való részvétel önkéntes és anonim volt. A kutatás célcsoportját képezték látássérült, mozgáskorlátozott és hallássérült személyek, akik elmúltak 16 évesek.

A kutatás kérdőívének terjesztését az érdekvédelmi szervezetek vállalták honlapjukon, akadálymentes hírlevelükben, direkt e-mailben és Facebook-oldaluk felületén. A célcsoport lekérdezése számukra akadálymentesen valósult meg, így siket, jelnyelvhasználó válaszadók számára a SINOSZ közreműködésével a kérdőív, a tájékoztatás, a hozzájárulási nyilatkozat és a felhívásról szóló hír egyaránt elkészült siket személyek által jelnyelvre adaptált formában is, valamint az MGVYOSZ javaslatára egy olyan online kérdőíves lekérdező felületet használtunk, mely vak személyek számára is akadálymentesen használható. A kutatást nehezítette tehát, hogy az adatok két külön online platformról érkeztek, mivel az a felület, melyet az MGVYOSZ javasolt, nem tette lehetővé a videók feltöltését, ami pedig a jelnyelvhasználó siket személyek számára az információhoz való hozzáférés kulcsa.

A kérdőívről szóló hír és a kérdőív jelnyelvre adaptált verziójának bemutatása (saját szerkesztés)

A kérdőív 5 szakasza összesen 74 kérdést tartalmaz. A kérdőív kitöltésére első körben 2018. április 30-ig volt lehetőség, majd az érdekvédelmi szervezetekkel egyeztetve május 18-ig meghosszabbításra került a kitöltési időszak.

A kutatás kérdőívének szerkezeti felépítése (saját szerkesztés)

I. ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEK
II. FOGYATÉKOSSÁGRA VONATKOZÓ KÉRDÉSEK
III. FELNŐTTKÉPZÉSBEN VALÓ RÉSZVÉTEL TAPASZTALATAI
IV. AKADÁLYMENTES TANULÁS KRITÉRIUMAI FELNŐTTKORBAN
V. FOGLALKOZTATÁS, MUNKAVÁLLALÁS

A rész-kutatás során közreműködő **participatív kutatótársak**: *Sáfrány Margit* (siket személy), *Vincze Tamás* (siket személy), *Romanek Péter Zalán* (siket személy), *Kácsor-Macska Zsuzsanna* (látássérült személy), *Németh Orsolya* (látássérült személy), *Nagy Sándor* (látássérült személy), *Hegyes Judit* (mozgáskorlátozott személy). A jelnyelvi adaptációk felvételét és vágását *Falkus Zoltán Antal* (siket személy) készítette.

6.4. Felnőttképzési szakértők és programszakértők gyakorlatának vizsgálata a fogyatékossgal élő felnőttek képzésekhez történő egyenlő esélyű hozzáférése tárgyában

*„Az iskolarendszeren kívüli felnőttképzési intézményrendszer szakmai és gazdaságossági követelmények teljesítésében érdekelt. A fogyatékossgal élő felnőttek jogos felnőttképzési szükségleteit önfinanszírozásban piaci alapon nem, vagy csak nagyon kis részük képes fedezni. A tárgyi és személyi feltételek is költségesebbek részükre. Azonban társadalmilag szükséges a fogyatékossgal élő felnőttek esélyegyenlőségének biztosítása ezt **nem lehet csak a piacra bízni**. A kutatás eredménye remélhetőleg megmutatja az utat a további intézkedések megtétele felé.”*

(válaszó szakértő 266)

A negyedik rész-kutatás a nyilvántartásban szereplő felnőttképzési szakértők és felnőttképzési programszakértők témához kapcsolódó, ismeret jellegű tudáselemeit, attitűdjét és munkájuk során szerzett tapasztalatát vizsgálta.

A 14/2014. (III. 31.) NGM rendelet határoz a felnőttképzési szakértői és a felnőttképzési programszakértői tevékenység folytatásának részletes szabályairól. A szakértőknek első alkalommal az engedély megadásától számított fél éven belül, ezt követően kétévenként továbbképzésen kell részt venniük, és eredményes vizsgát tenni. A rendelet mellékletében megtalálhatóak a szakértői továbbképzések témakörei (I. Felnőttképzési szakértő - felnőttképzési igazgatás szakterület, II. Felnőttképzési szakértő - nyelvi szakterület, III. Felnőttképzési programszakértők).

A rendeletben felsorolt négy modul és azok tartalma nem mutatja egyértelműen, hogy a felnőttképzési szakértők a kötelező továbbképzés alkalmával kapnak-e ismereteket a fogyatékossgal élő felnőttek képzésben történő egyenlő esélyű hozzáféréseivel kapcsolatban.

A kutatás módszere teljes körű mintavétel, félig strukturált kérdőíves lekérdezés. A kutatás mintája két szakértői nyilvántartásra épült. Az egyik a Pest Megyei Kormányhivatal felnőttképzési szakértői nyilvántartásában szereplő aktív (620 fő) és tevékenységüket felfüggesztett, szüneteltető szakértők (52 fő), valamint az MKIK felnőttképzési programszakértői nyilvántartásában szereplő aktív (613 fő) és tevékenységüket felfüggesztett, szüneteltető szakértők (13 fő). A szakértői névjegyzékek letöltésének pontos időpontja a kiküldést megalapozó adatbázishoz 2019. január 4. volt. A minta tisztítása során fontos cél volt, hogy egy szakértőnek egyszer kelljen kitöltenie a kérdőívet, függetlenül attól, hogy felnőttképzési szakértő, vagy felnőttképzési programszakértő, vagy esetleg mindkét nyilvántartásban szerepel.

Jelentős számban kerültek a mintába olyan személyek, akik mindkét nyilvántartásban szerepelnek, ezért szűrést alkalmaztunk, így a tisztított minta 777 aktív szakértőt jelent, valamint 52 fő felfüggesztett felnőttképzési szakértőt és 13 fő felfüggesztett felnőttképzési programszakértőt. A 842 főt ezt követően e-mail cím rendelkezése állása alapján is megvizsgáltuk. 71 fő esetében nem szerepelt e-mail elérhetőség a nyilvántartásában, azonban 14 db e-mail cím sikeresen pótlásra került.

Miután kiküldésre került a kérdőív, 21 db e-mail cím kapcsán visszajelzés érkezett, hogy az e-mail cím már nem létezik. Ennek értelmében összesen 764 fő kaphatta meg a kérdőívet. A kitöltött kérdőívek száma pedig 314 db, ami a tisztított minta 41%-a.

ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEK

SZAKÉRTŐI TEVÉKENYSÉG TERÜLETÉRE VONATKOZÓ KÉRDÉSEK

SZAKÉRTŐI TOVÁBBKÉPZÉSEK TÉMAKÖREIHEZ KAPCSOLÓDÓ KÉRDÉSEK

FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ SZEMÉLYEK FELNŐTTKÉPZÉSBEN TÖRTÉNŐ RÉSZVÉTELÉRE VONATKOZÓ KÉRDÉSEK

7. A kutatás hipotéziseinek igazolása

1. ENGEDÉLLEL RENDELKEZŐ FELNŐTTKÉPZÉSI INTÉZMÉNYEK (n=136)

1/H1

A kutatásban részt vevő, engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények válaszai alapján hipotézis igazolható. Az intézmények jelentős száma egyetért azzal az állítással, miszerint a 393/2013 (XI.12.) Korm. rendeletben előírt feltételek nehézséget jelentenek, problémát okoz számukra. A hipotézishez a 27. kérdésben két állítás is kapcsolódik annak érdekében, hogy információt kapjunk az intézmények attitűdjéről. A 136 válaszadó intézmény közül 29 a *teljes mértékben*, 35 a *többnyire*, míg 42 intézmény az *inkább igen* választ jelölte meg arra vonatkozóan, hogy az intézményük számára nehézséget jelent-e az 393/2013. (XI. 12.) Korm. rendelet 2. mellékletében foglaltak biztosítása.

Az állítás ellentétes megfogalmazásban is szerepel a 27. kérdésen belül, még inkább tisztázva és erősítve a hipotézis igazolását. Azzal a kijelentéssel, miszerint mennyire ért egyet azzal, hogy „A fogyatékossgal élő személyek részvétele a képzésekben nem jelent nehézséget az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények számára” a 136 válaszadó intézmény közül 48 az *inkább igen*, 24 az *inkább nem*, 1 a *többnyire nem* választ jelölte meg.

Tovább erősíti a hipotézis igazolását, az 1. kérdőív 27. kérdésében szereplő Likert-skála 6 db állításának vizsgálata (Cronbach-alfa: 0,718). A faktorelemzés során kettő, az értelmezésben is jól elkülöníthető csoport mintázata látható (Kaiser-Meyer-Olkin mutató: 0,674; Bartlett-teszt szignifikancia értéke <0,001). Az első komponensbe tartozik (a faktorsúly csökkenése szerint): 7., 3., 5., 1. sz. állítások. A második komponensbe tartozik: 4., 2. sz. állítás. Itt megállapítható, hogy mindenképp nehézséget jelent a 393/2013 Korm. rendeletben foglaltak biztosítása és az intézmények szerint az oktatók is nehézségnek, akadállynak érzik a fogyatékossgal élő felnőttek részvételét a képzésben.

Szintén szignifikáns együttállás mutatkozik azoknál az intézményeknél, amelyek szerint nehézséget jelent az oktatók számára a fogyatékossgal élő személyek részvétele és azoknál, ahol nehézséget jelent a 393/2013 (XI.12.) Korm. rendeletben foglaltak biztosítása. (Pearson-féle Khi-négyzet próba, $\chi^2=46,401$, $df_{szabadságfok}=25$, $p = 0,006$)

1/H2

A kutatásban részt vevő, engedéllyel rendelkező, iskolarendszeren kívüli felnőttképzést folytató intézmények válasza alapján leíró statisztikával a hipotézis igazolható, mivel a válaszadó 136 intézmény 47,8%-ának képzéseiben több alkalommal is vett részt fogyatékossgal élő személy, 11,8%-uk képzéseiben pedig egy alkalommal. Az intézmények 20,6%-a nem tudja megítélni, míg 31,6% nemmel válaszolt a kérdésre. Feltételezhetjük, hogy a 20,6%-ban a „nem tudom megítélni” választ jelölő intézmények közül valamelyikben volt olyan képzés, melybe bekapcsolódott érintett személy, de ezt nem jelenthetjük ki egyértelműen.

1/H3

A kutatásban részt vevő, engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények válasza alapján a hipotézis igazolható. A 136 válaszadó intézmény 69,9%-a képzéseiket célcsoportjaként az érettségizett személyeket jelölte meg, 52,2%-a a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkező személyeket, 50,7%-a az alapiskolai végzettséggel rendelkező személyeket. A megváltozott munkaképességű személyeket (13,2%) és a fogyatékossgal élő személyeket (8,1%) mindösszesen 21,3% jelölte, amiből arra következtethetünk, hogy nem tartoznak az intézmények kiemelt célcsoportjai közé.

A 136 intézmény 16%-ának volt olyan képzése, melynek célcsoportja kifejezetten a fogyatékossgal élő személyek voltak. 64 válaszadó intézmény közül arra a kérdésre, miszerint a fogyatékossgal élő személyek képzéseikbe való bevonását támogatta-e valamilyen külső pályázati forrás, 42% válaszolt igennel, illetve 8% szeretne a jövőben igénybe venni erre a célra pályázati forrást.

Azzal a kijelentéssel, miszerint *„Szükséges volna olyan pályázati forrás folyamatos biztosítása, mely igénybe vehető az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények számára fogyatékossgal élő személy felnőttképzésben való részvétele esetén.”* 79 intézmény a teljes mértékben, 31 a többnyire igen, 22 intézmény pedig az inkább igen választ jelölte meg (n=136). Ebből arra következtethetünk, hogy az intézmények plusz teherként élik meg a fogyatékossgal élő személyek részvételét a képzésekben, és a személyi, tárgyi feltételekből fakadó nehézségek áthidalását vagy a többletköltségeket plusz forrás igénybevételével szeretnék biztosítani.

Összefüggés mutatható ki az intézmények képzéseiben részt vett fogyatékossgal élő személyek és a képzésbe való bevonásukat támogató külső pályázati források intézmények részéről történő igénybevétele között. (Pearson-féle Khi-négyzet próba, $\chi^2=134,897$, $df_{\text{szabadságfok}}=9$, $p=0,000$)

A kutatásban részt vevő, engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények válaszai alapján leíró statisztikával a hipotézis igazolható. A kutatás egyik kiinduló feltételezése volt, hogy a fogyatékossgal élő személyek egyenlő esélyű hozzáféréseinek kérdésében az intézmények munkatársai kevés információval rendelkeznek. A 27. kérdésben két állítást illesztettünk be a hipotézishez kapcsolódóan. Az első állítással, hogy „*a felnőttképzési intézmények munkatársai számára szükséges volna olyan tartalmú továbbképzés biztosítása, mely segítő információval és támpontokkal látja el őket annak érdekében, hogy maximálisan segíteni tudják a képző intézményeket az egyenlő esélyű hozzáférés biztosításának megteremtésében*” a válaszadó 136 intézmény közül 47 teljes mértékben, 37 többnyire igen, míg 38 inkább egyetért. Csúpan egy intézmény jelölte meg az *egyáltalán nem*, 3 a *többnyire nem* és 10 az *inkább nem* válaszlehetőséget.

Azzal az állítással, hogy „*a felnőttképzési szakértők számára szükséges volna olyan tartalmú továbbképzés biztosítása, mely segítő információval és támpontokkal látja el őket annak érdekében, hogy maximálisan segíteni tudják a képző intézményeket az egyenlő esélyű hozzáférés biztosításának megteremtésében*” a 136 válaszadó intézmény közel fele, 55 teljes mértékben, 38 többnyire igen, 36 inkább egyetért.

A hipotézis igazolását erősíti továbbá, hogy a válaszadó intézmények 51%-a számára nem egyértelmű, hogy a felnőttképzés jelenlegi törvényi szabályozása kit tekint fogyatékossgal élő felnőttnek (n=136), továbbá, hogy a 393/2013. (XI. 12.) Korm. rendelet 2. mellékletében található tárgyi eszközök és azok funkciói csúpan 18%-uk számára ismertek teljes mértékben, 60%-uk számára részben, 22%-uk számára egyáltalán nem. (n=136)

A kutatásban részt vevő engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények válaszai alapján leíró statisztikával a hipotézis részben igazolható, hiszen a válaszadó 136 intézmény közül 51 (37,5%) inkább egyetért azzal az állítással, hogy „*a 393/2013. (XI. 12.) Korm. rendelet 2. melléklete segíti az intézményüket abban, hogy a fogyatékossgal élő felnőttek egyenlő esélyű részvételét biztosítani tudják igény esetén*”. 26 (19,1%) intézmény többnyire igen, illetve 10 (7%) teljes mértékben egyetért ezzel az állítással. Azonban jelentős azoknak a száma, akik inkább nem (30 db/22,1%), többnyire nem (16 db/11,8%) vagy egyáltalán nem gondolják úgy, hogy a 2. sz. melléklet segíti őket. Azzal az állítással, hogy „*Az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények számára segítséget jelent, hogy az új felnőttképzési törvényhez kapcsolódó a 393/2013. (XI. 12.) Korm. rendelet 2. számú mellékletében konkrét oktatáshoz szükséges feltételek, eszközök jelennek meg, melyek segítik a fogyatékossgal élő képzésben résztvevők egyenlő esélyű hozzáférését*.” 56 (41,2%) intézmény inkább igen, 35 (25,7%) többnyire, 19 (14%) pedig teljes mértékig egyetért, tehát az intézmények közel 80,9%-a pozitív választ adott.

Az információhiány megszüntetésének az egyik legjobb módja a téma-specifikus képzésen vagy tanácsadáson való részvétel. Az intézmények (136 db) 76%-a soha nem vett még részt olyan továbbképzésen, melynek célja a fogyatékossgal élő személyek különböző csoportjainak megismerése, az egyenlő esélyű hozzáférés biztosításához szükséges specifikus ismeretek megszerzése. Az intézmények, melyek nem vettek részt még eddig ilyen tartalmú, illetve jellegű továbbképzésen, 68%-a jelezte, hogy szívesen pótolnák ezt a hiányt.

1/H6

A kutatásban részt vevő, engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények válaszai alapján leíró statisztikával a hipotézis igazolható a kapott eredmények, válaszok tükrében. A válaszadó 136 intézmény közül 51 (37,5%) teljes mértékig, 47 (34,6%) többnyire, 32 (23,5%) inkább egyetért azzal az állítással, hogy *„az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények számára fontos, támogató eszköz lehet a felnőttképzési normatív támogatás a fogyatékossgal élő személyek képzésben való részvételének elősegítésében”*.

A felnőttképzési normatív támogatás igénybevételének jelenlegi feltételei azonban nem egyértelműek az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények számára. Ezzel az állítással 136 intézmény közül 29 (37,5%) teljes mértékben, 34 (25%) többnyire igen, 43 (32%) inkább egyetért.

2/H1

A hipotézis tartalomelemzéssel részben igazolható a fogyatékossgügyi érdekvédelmi szervezeteinek állításai alapján, azonban fenntartásokkal kell kezelnünk az eredményeket, mivel nem került bevonásra az összes területen működő érdekvédelmi szervezet, hiszen jelen részkutatás a 2013. évi végrehajtási rendeletében említett fogyatékossggal élő személyek érdekvédelmi szervezeteinek véleményét helyezte a fókuszba. *„A LLL egy esély lehetne”* a SINOSZ szerint, azonban *„sem az intézmények, sem a továbbtanulni szándékozók nincsenek tisztában a lehetőségekkel, pontosabban inkább mindkét fél csak a korlátokkal szembesül, így mindkét szereplő hamar feladja.”* A MEOSZ szerint *„az akadálymentesség nem kötelező volta miatt, a felnőttképzés mai rendszerét a kerekesszékekkel közlekedők nem tudják igénybe venni.”*

Továbbá szintén a MEOSZ jelzi, hogy a *„felnőttkori tanulás és az élethosszig tanulás a fogyatékos emberek alapjoga, melyre a Magyar Állam kötelezettséget vállalt (ld. CRPD 24. cikk, és amely központi szerepet tölt be a versenyképesség, a foglalkoztathatóság, a társadalmi befogadás és a személyes fejlődés fejlesztésének tekintetében.”* Idézik az Országos Fogyatékossgügyi Programot (2015-2025), hangsúlyozzák az életpályában való gondolkodást és hiányolják annak jelenlegi megvalósulását.

A szervezetek támogatóak és helyén, kellő hangsúllyal kezelik a kérdést, ahogyan a MVGYOSZ is jelzi *„Alapvetően az élethosszig tartó tanulás mellett tesszük le a voksunkat.”*

2/H2

A hipotézis tartalomelemzéssel igazolható. Ha megnézzük a szervezetek válaszait, akkor azt láthatjuk, hogy az érdekvédelmi szervezetek inkább nem értenek egyet a 393/2013. (XI. 12.) Korm. rendelet 2. számú mellékletében felsorolt tárgyi feltételekkel.

MEOSZ	MVGYOSZ	SINOSZ
<ul style="list-style-type: none"> ○ <i>a felnőttképzési engedélynek alapfeltétele kell hogy legyen az akadálymentesítés, az egyetemes tervezés paradigmája szerint</i> ○ <i>az egyénre szabott tárgyi feltételeket „az észszerű alkalmazkodás mentén” akkor kell biztosítani, amikor az egyén a felnőttképzésre felvételt nyert (pl. személyi segítség, digitális eszközök használatának biztosítása stb.)</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ○ <i>bizonyos tárgyi eszközök megléte, biztosítása nem eredményezi egyértelműen azt, hogy a képzéshez való hozzáférés egyenlő eséllyel valósul meg</i> ○ <i>az egyenlő esélyű hozzáférés fogalomköre nem korlátozódik a tananyag elsajátítására, hanem kiterjed az oktatás helyszínének fizikai és infokommunikációs területeire is</i> ○ <i>felesleges ráfordítási kényszert terhel a jogszabály a képző intézményekre</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ○ <i>lehet előnye a konkrét feltételek felsorolásának</i> ○ <i>problémát jelent az intézmények számára a felsorolt eszközök értelmezése</i> ○ <i>a tárgyi feltételek közül több is van, amely nem egyértelmű, zavart keltő és átgondolatlan</i> ○ <i>a tárgyi feltételek nem megfelelőek</i> ○ <i>a felsorolt eszközök nem korrelálnak a valódi szükségletekkel</i> ○ <i>a feltételek részletezését külön kellene meghatározni siket és nagyothalló személyekre vonatkozóan</i>

3/H1

A kutatás szempontjából az egyik legfontosabb kérdés annak feltárása, hogy vajon a fogyatékosággal élő személyek megjelennek-e a felnőttképzésben mint képzésben résztvevők. A kutatásban részt vevő személyek válaszai alapján a hipotézis nem igazolható. A korábban bemutatott, engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézményeket vizsgáló kutatás eredményei azt mutatták, hogy az intézmények 47,8%-ának képzéseiben vett részt fogyatékosággal élő személy (n=136). A fogyatékosággal élő személyek részvételének aránya szintén alátámasztja ezt, hiszen a válaszadók 24,4%-a (186 fő) egy alkalommal, míg 40,5%-a (308 fő) több alkalommal is vett már részt felnőttképzésben. A válaszadók közel 33%-a (248 fő) még soha nem vett részt felnőttképzésben (n=760).

A kérdést megvizsgáltuk 3 fogyatékosági csoportra (hallássérült, látássérült és mozgáskorlátozott felnőttek) leszűkítve is, és megállapítható, hogy nincs szignifikáns különbség a csoportok között. (n=721)

3/H2

A kutatásban részt vevő személyek válaszai alapján a hipotézis részben igazolható. A kérdőívben mindhárom kiválasztott célcsoportra vonatkozóan felsorolásra kerültek a 393/2013. Korm. rendelet 2. sz. mellékletében megtalálható tárgyi eszközök. A kitöltőknek meg kellett jelölniük, hogy a felsorolt eszköz segítheti-e az akadálymentes tanulást vagy nem, illetve megjelent a válaszok között mint opció, hogy a kitöltő nem is ismeri az adott eszközt. A kitöltőknek a fogyatékoság típusa szerint kellett az eszközlístára vonatkozóan válaszokat adni, így halmozott fogyatékoság esetén egy személy több fogyatékosághoz tartozó tárgyi eszközt is véleményezett.

A rendeletben meghatározott tárgyi eszközök értékelését követően a válaszadók nyitott kérdésben leírhatták, hogy milyen személyi és tárgyi feltételre van szükségük a képzéseken történő akadálymentes részvételhez. A válaszok alapján egyértelműen látszik, hogy sokkal fontosabbak a személyi feltételek, többen is jelezték, hogy a tárgy nem sokat ér a személy nélkül, illetve volt, akik szerint az oktató a kulcs. A jelnyelvhasználó siket személyek okkal hiányolják a felsorolásból a jelnyelvi tolmácsot vagy az írott jegyzeteket, a megfelelő fényviszonyokat és a zajmentes környezetet; a látássérült személyek a digitalizált tananyagokat, a szemléltetést; a mozgáskorlátozott válaszadók pedig a személyi segítséget, a fizikai mobilitás jelentőségét.

3/H3

A kutatásban részt vevő személyek válaszai alapján leíró statisztikával a hipotézis részben igazolható. A válaszadó fogyatékosággal élő személyek 96,5%-a (691 fő) szerint a felnőttképzésben dolgozók számára szükséges volna továbbképzést biztosítani a témában (n=716). A válaszadó fogyatékosággal élő személyek 80%-a szerint pedig az oktatóknak, oktatásszervezőknek, vizsgáztatóknak problémát okoz a speciális szükségletre való reagálás (n=687)

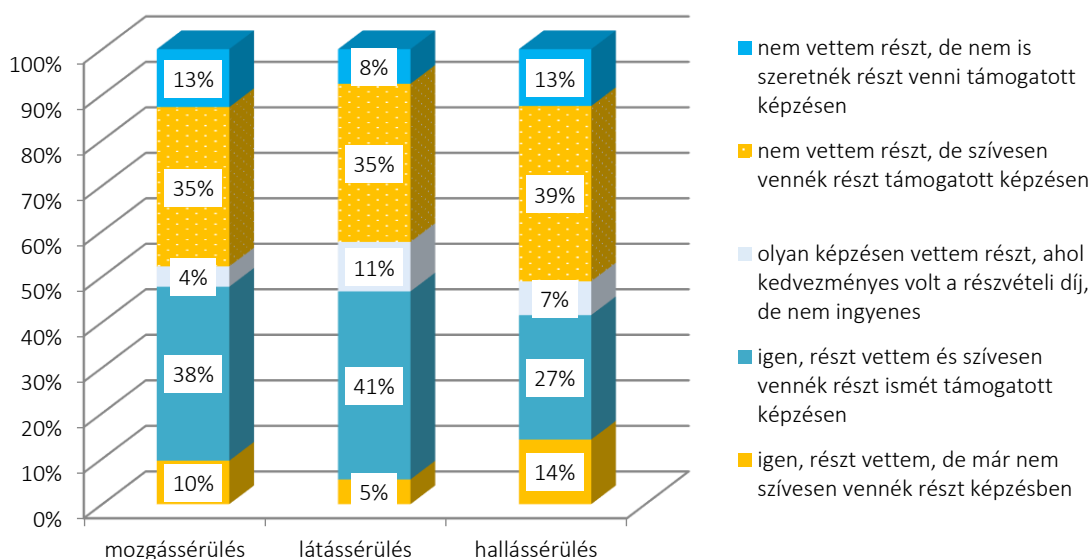
Ha a hipotézist megvizsgáljuk a 3 fogyatékosági csoportra leszűkítve, akkor szignifikáns eltéréseket kapunk. Az oktatásszervezéssel kapcsolatban a mozgáskorlátozott személyek szignifikánsan több nehézségbe ütköznek. A hallássérült személyek viszont szignifikánsan úgy nyilatkoztak, hogy nem tudnak nehézségről beszámolni és nagyobb arányban jelölték a nem voltak/nincsenek speciális igényeim válaszlehetőséget is (Pearson-féle Khi-négyzet próba, $\chi^2 = 97.462$, $df_{szabadságfok}=6$, $p < 0.001$).

Az oktatókkal összefüggésben a látássérült személyek szignifikánsan több nehézségbe ütköznek. A hallássérült személyek viszont szignifikánsan úgy nyilatkoztak, hogy nem tudnak nehézségről beszámolni. (Pearson-féle Khi-négyzet próba, $\chi^2 = 68.175$, $df_{szabadságfok}=6$, $p < 0.001$)

Az vizsgáztatókra vonatkozó kérdéssel összefüggésben a látássérült személyek szignifikánsan több nehézségbe ütköznek. A hallássérült személyek viszont szignifikánsan úgy nyilatkoztak, hogy nem tudnak nehézségről beszámolni. (Pearson-féle Khi-négyzet próba, $\chi^2 = 44.432$, $df_{szabadságfok}=6$, $p < 0.001$)

A kutatásban részt vevő személyek válaszai alapján leíró statisztikával a hipotézis igazolható. A válaszadó személyek 85%-a szerint az érintett személyek szívesen tanulnának, de nem létezik az egész életen át tartó tanulásukat támogató oktatási rendszer (n=683).

A támogatott képzésben való részvételre vonatkozó szándék esetében szignifikancia mutatható ki a 3 fogyatékosági csoport között. (Pearson-féle Khi-négyzet próba, $\chi^2=19.223$, $df_{szabadságfok}=8$, $p=0,014$) Azok a hallássérült személyek, akik vettek már részt támogatott képzésben, jellemzően inkább nem vennének részt ismét.

A fogyatékosággal élő felnőttek által kitöltött kérdőívben található Likert-skála eredményei is kapcsolódnak a hipotézishez. A kitöltő személyeknek egy 6 fokozatú skálán kellett meghatározni, hogy mennyire ért egyet a felsorolt állításokkal. A 11 darab állítást egyben kezelve megállapítható, hogy erős a reliabilitás. (Cronbach-alfa: 0,838). A faktorelemzés során így a 11 állítás egyben kezelhető és végül kettőt az értelmezésben is jól elkülöníthető csoport mintázata látható. A kapott 2 komponens eléri a szükséges szintet és magyarázza a variancia 53,21 %-át. A Kaiser-Meyer-Olkin érték eléri az erős szintet, értéke: 0,864. A Bartlett-teszt szignifikancia értéke is $<0,05$ így az állítások megfeleltek a faktoranalízis elvégzéséhez. Az első komponens a variancia 26,93%-át magyarázza, a második pedig 26,27%. Érdekes, hogy milyen kiegyenlítődés van a két komponens magyarázó mintázatában. Az *első komponensbe* tartozik (a faktorsúly csökkenése szerint): 5., 6., 7., 8., 9. sz. állítások. Az állítások értelmezése alapján ide azok a személyek adtak magasabb pontszámot a skálán, akik negatívan/borúsán látják a helyzetet és akadályozva látják érvényesülésüket a felnőttképzés/felnőttkori karriermenedzsment területén, mindenképp többet várnak az oktatók és intézmények hozzáállása területén. A 3. állítás tekinthető némileg kakukkozásnak, értelmezve a megállapítást önmagában a válaszadás rá nem jelent sem pozitív sem pedig negatív hozzáállást.

A *második komponensbe* tartozik: 2., 10., 1., 11., 4. sz. állítás. Az ide tartozó állítások többségében olyan válaszadókat sejtetnek, akik tisztában vannak a hiányosságokkal, de látják a megoldást is a továbblépéshez, a fejlődéshez.

4/H1

A kutatásban részt vevő személyek válaszai alapján leíró statisztikával a hipotézis igazolható. A válaszadó szakértők 81%-a (252 fő) jelölte, hogy a kötelező továbbképzések nem tartalmaztak fogyatékos-specifikus ismereteket. (n=313)

4/H2

A kutatásban részt vevő személyek válaszai alapján leíró statisztikával a hipotézis igazolható. A válaszadók 18,5%-a úgy érzi, ez nagyon fontos, 42,7% szerint többnyire igen, 29,3% pedig az inkább igen választ jelölte meg (n=313).

4/H3

A kutatásban részt vevő személyek válaszai alapján leíró statisztikával a hipotézis igazolható. A válaszadó szakértők (n=309) 94,5%-a szerint a szükség van ilyen tartalmú továbbképzési lehetőségre.

4/H4

A kutatásban részt vevő szakértők válaszai alapján leíró statisztikával a hipotézis igazolható. A válaszadó szakértők (n=305) 89,6%-a (273 fő) szerint a felnőttképzési intézményeknek kötelessége biztosítani az akadálymentes hozzáférést képzéseikhez.

A válaszadó szakértők (n=306) 96,7%-a (296 fő) szerint, ha a fogyatékos-szággal élő felnőtt tanulni szeretne, akkor számos speciális feltételre kell odafigyelni az oktatási intézményeknek. A válaszadó szakértők 76,7%-a szerint az oktatásszervezőknek, az oktatóknak, a vizsgáztatóknak problémát okoz a speciális igényekre való reagálás a 28. kérdésben szereplő Likert-skálára adott válaszok alapján. (n=304)

A hipotézis igazolása kapcsán a 18. kérdésre adott válaszok is jelzésértékűek. A válaszadó szakértők 70,9%-a szerint (222 fő) a fogyatékos-szággal élő felnőttek részvételéből fakadó esetleges speciális feltételek nehézséget jelentenek a vizsgáztatóknak (n=313). Azt, hogy az oktatók számára ez nehézséget jelent, a válaszadók 66,1%-a jelölte (207 fő), azt pedig, hogy a vizsgáztatóknak, 57,8%-uk (181 fő). (n=313)

A szakértői tevékenység területére vonatkozó kérdések kapcsán készült több keresztábra is. Erős szignifikáns együttállás tapasztalható az oktatásszervező nehézségei és az intézményi hozzáállás között, a szakértők válaszai alapján. Ez azt jelenti, hogy szerintük az oktatásszervezők szignifikánsan nehéznek látják a fogyatékos-szágból adódó speciális feltételek megteremtését és ugyanakkor az intézményi háttérrel is inkább felkészületlennek érzik. (Pearson-féle Khi-négyzet próba, $\chi^2=49,879$; $df_{szabadságfok}=18$; $p < 0,001$)

Hasonlóan a szakértőkhöz, az oktatók is szignifikánsan inkább nehéznek látják saját helyzetüket a feltételek biztosításában és ugyanakkor az intézményi háttérrel is inkább bizonytalanok érzik, mint amely nehezen tud alkalmazkodni a fogyatékos-szággal élő felnőttek igényeihez. (Pearson-féle Khi-négyzet próba, $\chi^2=39,509$; $df_{szabadságfok}=18$; $p = 0,002$)

A szakértők válasza alapján a vizsgáztatók esetében is az oktatóknál tapasztalható hasonló mintázatot figyelhetjük meg. Ebben az esetben a speciális feltételek megteremtését nehezen megvalósítható pontnak látják, amiben a felnőttképzési intézmény sem képes naprakész lenni. Itt, ebben a bontásban látható egy szignifikánsan elkülönülő kisebb csoport, akik nem érzik nehéznek a speciális feltételeket és az intézményi megvalósításra is magasabb 7-8-9 pontszámokat adtak. (Pearson-féle Khi-négyzet próba, $\chi^2=29,606$, $df_{szabadságfok}=18$, $p=0,041$)

Az utolsó három kereszttábla alapján történő megállapítás alapján elmondható, hogy nem csak az adott oktatásszervező, oktató vagy vizsgáztató egyéni felkészültsége nehezítheti a speciális feltételek megteremtését. A szakértők válasza alapján egyik szereplő sem érzi a megfelelő intézményi háttér támogatását, hanem inkább szervezeti szinten is a nehézkes kivitelezés jellemző.

8. Összefoglalás és következtetések, az eredmények gyakorlati szempontú hasznosíthatósága

- A bemutatott eredmények hozzájárulnak az **inkluzív felnőttképzési rendszer létrejöttének megalapozásához**, hasznos szakmai adalékokat szolgáltatnak a felnőttképzés területén dolgozó szakembereknek, valamint támogatják a fogyatékossgal élő személyeket is **jojtudatosságuk fejlesztésében, önrendelkezésükben**.
- **Újszerű megközelítésnek** tekinthető, hogy az értekezés a témát nem a gyógypedagógia kontextusában vizsgálja. Az értekezésben bemutatott, elemzett probléma egy **marginális területet képvisel** a magyar felnőttképzés területén, így a kutatás eredményei **hiánypótlóak**. A hazai szakirodalmi források kevésbé tudták támogatni a kutatói, felderítő munkát, éppen ezért a jövőre nézve fontos a témában további komparatív vizsgálatok lefolytatása és az együttműködés kialakítása külföldi kutatóműhelyekkel.
- Az értekezés diszciplináris hátterének alapja az andragógia, a multikulturális felnőttképzés mellett a **fogyatékossgtudomány** (DS – Disability Studies), a kritikai fogyatékossgtudomány (CDS – Critical Disability Studies) és egy viszonylag friss vonalat képviselő inkluzív neveléstudomány³ (**DSE - Disability Studies in Education**).
- A hazai andragógiai kutatások között **nem található olyan participatív kutatás**, amely az iskolarendszeren kívüli felnőttképzés és a fogyatékossgtudomány kapcsolódási pontjait vizsgálná.
- Az értekezés megpróbálkozik **egy új kifejezés bevezetésével**, az **inkluzív felnőttképzés** fogalmával, illetve az **inklúziós index felnőttképzés területére történő adaptációjával**, ami egyértelműen társadalmi és szakmai egyeztetést igényel, azonban szándéka, célja vitathatatlan.
- A kutatás eredményei rávilágítanak arra, hogy **hiátus van** hazánkban a jogszabályok, stratégiai célkitűzések, a rendelkezésre álló elméletek és a hétköznapi szintjén felfedezhető gyakorlat valódi között, mely mindenképpen **felülvizsgálatot, ellenőrzést** igényel.
- A fogyatékossgal élő felnőttek felnőttkori tanulási tapasztalatait vizsgáló kutatás esetében is beigazolódott, hogy **azokat éadjuk el a legkevésbé, akiknek a legnagyobb**

³ Flamich Magdolna és Hoffmann Rita fordítása, 2014

szüksége lenne arra, hogy korábban megszerzett kompetenciáikat frissítsék vagy az iskolarendszerű képzésben meg nem szerzett szakképesítésüket pótolják. Ezt sajnos a megváltozott munkaképességű és fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatását érintő hazai trendek sem segítik, hiszen mindenekfelett prioritást élvez a munkaadói oldalon az elmúlt években drasztikus mértékben növekedett **rehabilitációs hozzájárulás** alóli mentesülés. A foglalkoztatást motiváló elsődleges cél tehát nem magas szintű szakmai tudással rendelkező megváltozott munkaképességű személy toborzása és felvétele, hanem a statisztikai állomány bővítése a **goffmanni értelemben vett „címkével”**, a megváltozott munkaképességet igazoló komplex minősítéssel rendelkező személlyel. De ezzel a munkáltatók által kedvelt stigmával nem minden fogyatékossgal élő személy rendelkezik, azonban az állam által támogatott és az európai uniós finanszírozással megvalósuló foglalkozási rehabilitáció terepén megvalósuló képzések tekintetében is feltételként találkozhatunk vele.

- A téma jogszabályi hátterét illetően megállapítható, hogy a **meghatározások, definíciók** esetében felfedezhető inkongruencia. A felnőttképzési törvény a fogyatékossgal élő felnőtt fogalmát **helytelenül leszűkíti** azokra a személyekre, akik **fogyatékossgai támogatásra jogosultak**, ennek értelmében a 393/2013. évi kormányrendeletben éppen a célcsoport egyenlő esélyű hozzáférése érdekében meghatározott tárgyi feltételeket nem biztosítja minden az 1998. évi XXVI. évi törvény által meghatározott fogyatékossgal élő felnőtt számára. Ezzel pedig egyértelműen **kizárást, negatív diszkriminációt** követ el a **jogalkotó**, azonban a **jogalkalmazó** sem menthető fel a felelősség alól.
- Megállapítható, hogy a felnőttképzés jogszabályi környezetében a fogyatékossgal élő személyeket érintő szabályozás nincs harmóniában a megkérdozett fogyatékossgal élő felnőttek egyéni igényeivel, a megkérdozett engedéllyel rendelkező, iskolarendszeren kívüli felnőttképzést folytató intézmények, a felnőttképzési szakértők és felnőttképzési programszakértők és a 393/2013. (XI. 12.) kormányrendeletben meghatározott fogyatékossgal élő személyek hazai érdekvédelmi szervezeteinek álláspontjával sem. Felülvizsgálatra van szükség, mégpedig a fogyatékossgal élő személyek által kontrollált módon, a **„semmit rólunk, nélkülünk”** elv biztosításával. Az értekezés és a lefolytatott empirikus részkutatások ehhez a felülvizsgálathoz egyértelműen hozzá kívánnak járulni.
- A fogyatékossgal élő felnőttek válaszaiból egyértelműen kirajzolódik, hogy a nehézséget nem a 393/2013. (XI. 12.) kormányrendeletben felsorolt vagy egyéb tárgyi eszközök biztosításának hiánya jelenti, hanem **az együttműködést elutasító, nem kooperáló felnőttoktató**, az oktatásszervezés okozta hiányosságok, a tananyagok adaptációjának, az egyenlő esélyű hozzáférésnek a hiánya, a vizsgáztatás során fellépő nehézségek, az emberi attitűd, a sajnálat, és a **„nem tudom, hogyan bánjak vele csapdája”**.
- A kutatások eredményei alapján azonban fel kell ismernünk a döntően **forprofit piaci alapon** működő felnőttképzési intézmények érdekrendszerét, mely nem feltétlenül a **„mindenki számára” szolgáltatói elvben**, az egyetemes tervezésben érdekelt, hanem a minél egyszerűbb, kevesebb ellenőrzési pontot generáló jogszabályi feltételeket részesíti előnyben.
- A szakpolitika számára mindenképpen fontos **kritika**, hogy a fogyatékossgal élő emberek képzése nem csak akkor kell hogy fontos legyen, amikor jelentős pályázati

források állnak rendelkezésre. Erre vonatkozóan, a forrás hiányában megszakadt kezdeményezésekre kiváló példának tekinthető a bemutatott *AEAE projekt* keretében létrejött együttműködési szándék és a mellékletben bemutatott *önértékelési mátrix*, mely a források elapadásával veszített aktivitásából, sőt hazánkban szinte teljesen meg is szűnt.

- Ahogyan a válaszadó felnőttképzési intézmények visszajelzéseiből is kitűnik, a befogadás iránti motivációt jelentősen növeli, ha pályázati forrás, támogatás áll rendelkezésre, sőt a hozzáférés biztosításának hiányát is többen azzal az indokkal magyarázzák, hogy nem áll rendelkezésre finanszírozás és a fogyatékossgal élő személyek képzésben történő részvétele egyértelműen *többletköltségekkel* jár. Ezt az attitűdöt erősíti, hogy a felnőttképzési törvény végrehajtási rendeletében megtalálható a már említett tárgyi eszközlista. Egy jól beazonosítható, tetten érhető *hatalmi elnyomásnak* tekinthető az engedéllyel rendelkező, iskolarendszeren kívüli felnőttképzési tevékenységet folytató intézmények oldaláról az *„opcionális döntés lehetősége”* a fogyatékossgal élő felnőttek részvételére vonatkozóan.
- Annak ellenére, hogy a *jogalkotó szándéka pozitív*, az intézkedés *kontraproduktív* vált, hiszen az intézmény anyagi *„érdekében állhat”* az elutasító magatartás tanúsítása fogyatékossgal élő felnőtt érdeklődése esetén, mivel a tárgyi eszközök biztosítása többletköltséget jelent. Ezt az attitűdöt csak tovább mélyíti az a tény, hogy az intézmények számára a felsorolt eszközök és azok funkciója döntően nem ismert és nem is áll rendelkezésre.
- A kutatás eredményei alapján látható, hogy a fogyatékossgal élő válaszadók többsége sem ismeri a rendeletben felsorolt tárgyi eszközöket, saját állapotának, szükségleteinek leginkább hozzáértő szakértője pedig nem más, mint maga a fogyatékossgal élő ember. Az értekezés célja felhívni a figyelmet arra, hogy optimális esetben az tekinthető, amikor az akadályt csupán az elsajátítandó tananyag megtanulásának nehézsége jelenti, nem pedig az ahhoz és a képzés helyszínéhez való hozzáférés. Az *értekezés keretében adaptált a személyre szabott tanulás, a differenciálás és az egyénre szabott tanítás diagram*, illetve a CAST által kidolgozott *UDL alapelvei, az egyetemes tervezés, az inkluzív curriculum design felnőttképzésben történő elterjedése* előremutató lépéseket generálhat.
- A részkutatások eredményei rávilágítanak arra, hogy a *megoldás egyik fontos kulcsa tulajdonképpen nem más, mint maga a felnőttképzés*, hiszen talán az egyik legfontosabb levonható konklúzió, hogy a képzők képzésével és a felnőttképzési szakértők témaspecifikus továbbképzésével egyértelműen foglalkoznunk kell.
- A disszertáció elsődleges célja volt a *helyzetfeltárás, a felderítés*. A részkutatások által felszínre hozott információk alapján további kutatások lefolytatása indokolt, többek között a kvalitatív stratégia paradigmája mentén. A fogyatékossgal élő felnőttek felnőttkori tanulási tapasztalatait, tanulási biográfiájukat vizsgáló fókuszcsoportos interjúk előkészítése már megtörtént.

- Jelen kutatás két fontos szereplőt közvetlenül nem érintett, a **felnttktatókat** és a **hatóságot, a jogalkotót**. A jövőben mindenképpen fontos kiterjeszteni az adatgyűjtést ebbe az irányba is. Előbbi célcsoport megszólítása a közeljövőben meg fog történni célirányos képzési program kidolgozásával és annak kínálatával, utóbbi célcsoporté pedig a jelenleg formálódó **új jogszabályi háttér megalkotásában való javaslatok megtételével**. A szakértőket vizsgáló részkutatás eredményeire építkezve pedig a felnttképzési szakértők és felnttképzési programszakértők számára is **elkészül a kötelező továbbképzéseik moduljaihoz illeszkedő tananyag**.
- A felnttképzés jogszabályi környezetét érintő tervezett változtatás szándékának ellenére az értekezésben tett megállapítások hiánypótló információkat jelentenek a felnttképzési rendszer fejlesztéséhez.

A felnttképzés területén az elmúlt években folyamatos változások érhetőek tetten, azonban néhány dolog egyértelműen állandó. A felnttképzés a munkaerőpiac, a foglalkoztatáspolitikai kiemelten fontos eszköze, sarokpontja, mely számos társadalmi célt is szolgál. A munkaerőpiac elvárásai a változások ellenére azonban egyértelműek, ahogyan a felnttképzéssel szemben támasztott elvárások is. Folyamatos tanulásra, a tudás, a kompetenciák frissítésére van szükség, ez alól pedig senki nem jelenthet kivételt.

A sokszínűség nem más, mint a mindennapok valósága, mely utópisztikusnak tűnhet, de mégis a realitás talaján álló gondolat. Tény, melyet nem hagyhatunk figyelmen kívül. Minden felnttnek joga van a felnttkori tanuláshoz. A fogyatékosággal élő felntt *felntt ember*, annak minden elválaszthatatlan attribútumával és az önrendelkezés jogával. Fel kell ismernünk, hogy minden felntt tanuló *'képes'* és nem *'nem képes'*.

Számtalan teendőnk van, az első lépés a felismerés és a beismerés, a *„valamit tennünk kellene”* attitűd (Heller, 1996, p. 155) magunkévá tétele, akceptálása. Ez egy nehéz, de egyben izgalmas feladat a felnttképzési rendszer számára.

Az inklúzió egy végtelen folyamat és változással jár. A változás útjára lépés határideje a *tegnap*, a felelősség pedig *közös*.

„...Nem lehet gesztus, ami természetes...van tennivalónk, bőven...”
(Szabó és Borza, 2009, p. 9)

9. Felhasznált irodalom

- Arapovics, M. (2011). *A közösség tanulása*. Budapest: ELTE, Az Élethosszig Tartó Művelődésért Alapítvány
- Bajusz, K. és Németh, B. (2011). *Felnőttoktatási felfogások a 20. században. Andragógia Szöveggyűjtemény I.* Pécs: Publikon Kiadó.
- Baka, J. (2010). A felnőttképzési területi kutatások fő irányai Magyarországon, *Képzés és Gyakorlat*, 8, (3-4), 5-2.
- Banks, J. A. és Banks, C. A. M. (2004). *Handbook of Research on Multicultural Education*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Baumgartner, L.M. és Johnson-Baily, J. (2008). Fostering awareness of diversity and multiculturalism in adult and higher education. *New Directions for Adults and Continuing Education*. 120, 45-53. <https://eric.ed.gov/?id=EJ824805> (utolsó letöltés: 2019.02.13.)
- Benő, K. (1996). A felnőttoktatás változó funkciói. Értelmezési keretek és problémák. In Koltai, D. (szerk.): *Andragógiai olvasókönyv I.* (pp. 78–95.). Pécs: Janus Pannonius Tudományegyetem
- Borbély-Pecze, T. B. (2010). *Életút-támogató pályaorientáció*. PhD-értekezés, kézirat. Budapest: ELTE PPK.
- Cassara, B. B. (szerk.) (1990). *Adult Education in a Multicultural Society*, London: Routledge. <https://cjsae.library.dal.ca/index.php/cjsae/article/view/2288/2000> (utolsó letöltés: 2018.12.08.)
- Connor, J. D., Gabel S. L., Gallagher D. J. és Morton M. (2008). Disability studies and inclusive education – implications for theory, research, and practice. *International Journal of Inclusive Education*, 12, (5–6), 441–457.
- Cooper, M. K. és Henschke, J. A. (2007). Expanding Our Thinking about Andragogy: Toward the International Foundation for its Research. Theory and Practice Linkage in Adult Education and Human Resource Development. In King, K. P. és Wang V. C. X. (szerk.). *Comparative Adult Education Around the Globe: International Portraits and Readings of the History, Practice, Philosophy, and Theories of Adult Learning* (pp. 151-194). Hangzhou, Peoples' Republic of China: Zhejiang University Press.
- Csoma, Gy. (2009). A kompetenciaalapú képzés mint az andragógiai célelméleti problémája. In Zrinszky, L. (szerk.). *Tanulmányok a neveléstudomány köréből. A megújuló felnőttképzés* (pp. 61-87.). Budapest: Gondolat Kiadó.
- DeJong, G. (1979). Independent Living: From Social Movement to Analytic Paradigm. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 60, 435-446.
- Durkó, M. (1999). *Andragógia – A felnőttnevelés és a közművelődés új útjai*. Budapest: Magyar Művészeti Intézet.
- Enyedi, Gy. (1996). *Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában*. Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület.
- Európai Bizottság (2010). Európai Fogyatékosságügyi Stratégia 2010–2020: megújított elkötelezettség az akadálymentes Európa megvalósítása iránt. Brüsszel: Európai Bizottság. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM%3A2010%3A0636%3AFIN%3A>(utolsó letöltés: 2019.06.21)
- Európai Unió Fejlesztéspolitikáért Felelős Államtitkárság (2016): Magyarország egész életen át tartó tanulás szakpolitikájának Keretstratégiája a 2014-2020 közötti időszakra. Cselekvési terv. Budapest: Európai Unió Fejlesztéspolitikáért Felelős Államtitkárság.

<http://www.kormany.hu/download/0/39/e0000/AZ%20EGESZ%20ELETEN%20AT%20TARTO%20TANULAS%20SZAKP%20OLITIKAJANAK%20KERETSTRATEGIAJA.pdf> (utolsó letöltés: 2019.03.30.)

- Falus, I. (szerk.) (2014). *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó.
- Farkas, É. (2013). *A láthatatlan szakma – Tények és tendenciák a felnőttképzés 25 évéről*. Pécs: TypiART Médiaműhely.
- Feketéné, Szakos. É. (2003). Az első hazai andragógiai Delfi kutatás eredményeiből. *Magyar Pedagógia*, 103, (3), 339-369.
- Feketéné, Szakos. É. (2014). *Innovatív irányok az ezredforduló utáni andragógiában*. Budapest: Eötvös József Könyvkiadó.
- Goodley, D. (2017a). A kritikai fogyatékoságtudomány összefüggései. Flamich, M., Hernádi, I., Hoffmann, R. és Sándor, A. (2017). *Paradigmák örvényében. Fogyatékoságtudomány Magyarországon* (pp. 13-19.). Budapest: ELTE BGGYK, FOTRI Digitális könyvek.
- Haidegger, M. és Kozicz, Á. (2013). A fogyatékosággal élő személyek képzése – az ombudsmani vizsgálatok tükrében. *Esély*, 24, (1), 120-124.
- Hangya, D. (2016). Fogyatékosággal élő személyek munkaerő-piaci (re)integrációjának aktuális kérdései a felnőttképzés területén – I. rész. *Neveléstudomány*, 4, (4), 31-45.
- Hoffmann, M. R. és Flamich, M. M. (2014). Inklúzió! Fogalom? Szemlélet? Együttnevelés és kontextusai. *Új Pedagógiai Szemle*, 64, (11-12), 26-47.
- Hoffmann, R. (2017). *Felkészítés az inkluzív szemléletű tanárképzésre – A kulturális fogyatékoságtudomány relevanciája és perspektívái a pedagógusképzésben*. Doktori disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai Pszichológiai Kar Neveléstudományi Doktori Iskola.
- Juhász, E. (2005). *A Hajdú-Bihar megyei felnőttoktatás intézményrendszere a hazai felnőttoktatás történeti tendenciáinak tükrében*. Doktori értekezés. Debrecen: Debreceni Egyetem, Neveléstudományi Doktori Program, Felnőttnevelés és közművelődés alprogram.
- Katona, V. (2014). *Mozgássérült emberek felnőtté válása a társadalom által teremtett keretek között. A reziliencia lehetősége az életutakban*. Doktori disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai Pszichológiai Kar Neveléstudományi Doktori Iskola.
- Kaya, H. E. (2014). The Road Ahead: Multicultural Adult Education. *International Journal of Humanities and Social Science*, 4, (8(1)), 16-168.
- Kezar, A. és Rhoads, R. A. (2001). The Dynamic Tensions of Service Learning in Higher Education. *The Journal of Higher Education*, 72, (2), 148-471.
<https://digitalcommons.unomaha.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1033&context=slcehighered> (utolsó letöltés: 2019.01.06.)
- Könczei, Gy., Heiszer, K., Hernádi, I., Horváth, P. L., Katona, V., Kunt, Zs. és Sándor, A. (2015). Kutatás-tervezés a fogyatékoságtudományhoz. A kontextusról, alapvető szabályokról és levezetett szabályokról. In Hernádi, I. és Könczei, Gy. (szerk.). *A felelet kérdései között: Fogyatékoságtudomány Magyarországon* (pp. 152–157.) Budapest: ELTE–BGGYK.
- Központi Statisztikai Hivatal (2013). 2011. évi Népszámlálás 11. Fogyatékosággal élők. Budapest: KSH.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_11_2011.pdf (utolsó letöltés: 2018.09.23.)
- Kraiciné, Sz. M. és Csoma, Gy. (2012). *Bevezetés az andragógia elméletébe és módszertanába*. Budapest: ELTE.
- Kumi-Yeboak, A. és Wayne, B. J. (2011): The Relevance of Multicultural Education for Adult Learners in Higher Education. *International Forum of Teaching and Studies*, 7, (1), 10-15.

- <https://www.questia.com/library/journal/1P3-2343935331/the-relevance-of-multicultural-education-for-adult> (utolsó letöltés:2018.10.15.)<https://www.questia.com/library/journal/1P3-2343935331/the-relevance-of-multicultural-education-for-adult> (utolsó letöltés:2018.10.15.)
- Lada, L. (2006). *Az Andragógia korszerű eszközeiről és módszereiről*. Tanulmánykötet. Budapest, Nemzeti Felnőttképzési Intézet.
<http://konyvtar.nive.hu/files/andragogia.pdf> (utolsó letöltés: 2018.11.17.)
- Lengyel, I. (2012). Regionális növekedés, fejlődés, területi tőke és versenyképesség. In Bajmócy, Z., Lengyel, I. és Málovics, Gy. (szerk.). *Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság* (pp. 151–174.). Szeged: JATEPress.
- Magyarország Kormánya (2014): Az egész életen át tartó tanulás szakpolitikájának keretstratégiája a 2014/2020 közötti időszakra
<http://www.kormany.hu/download/7/fe/20000/Egész%20életen%20át%20tartó%20tanulás.pdf> (utolsó letöltés: 2017.06.10.)
- Maróti, A. (2002). Lehet-e tanulni egy életen át? *Új Pedagógiai Szemle*, 52, (7–8), 3–17.
- Merriam, S. B., Caffarella, R. S. és Baumgartner, L. M. (2007). *Learning in Adulthood. A Comprehensive Guide*. San Francisco: John Wiley & Sons, Inc. Jossey Bass.
- Nagy, Z. É., Könczei, Gy. és Hernádi, I. (2009). A fogyatékoságtudomány útjai kettős történeti keretben, avagy első, kísérleti metszet a fogyatékoságtudományról. *Fogyatékoság és Társadalom*, 1, (1), 93–108.
- Országos Statisztikai Adatszolgáltatási Program 1995-2018 adatai
<https://osap.mer.gov.hu/>
- Piskur, B., Daniels, R., Jongmans, M. J., Ketelaar, M., Smeets, R., Norton, M. és Beurskens, A. (2014). Participation and social participation: are they distinct concepts? *Clinical Rehabilitation*, 28, (3). 211-220.
https://www.researchgate.net/publication/256289276_Participation_and_social_participation_Are_they_distinct_concepts (utolsó letöltés: 2010.09.04.)
- Pöggeler, H. (1957). *Einführung in die Andragogik. Grundfragen der Erwachsenenbildung*. Düsseldorf: A. Henn Verlag.
- Pulay, Gy. Z. (2010). A hazai felnőttképzési rendszer hatékonysága európai kitekintésben. *Munkaügyi Szemle*, 54, (1), 72-81.
- Reischmann, J. (2004). *Andragogy. History, Meaning, Context, Function*. Kézirat.
<http://www.andragogy.net/Andragogy-Internet.pdf> (utolsó letöltés: 2018.12.12.)
- Ross-Gordon, J. M. (1991). Needed: A Multicultural Perspective for Adult Education Research. *Adult Education Quarterly*, 42, (1), 1-16.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/074171369104200101> (utolsó letöltés: 2018.12.02.)
- Szabó, M. és Borza, B. (2009). Előszó. In Lord, E., Guernsey N., Balfe M. és Karr L. (szerk.). *Emberi jogok. Igen!* (p. 9.). Budapest: SINOSZ.
- Szilágyi, K. (2011). *Felnőttképzési szolgáltatások*. Gödöllő: Szent István Egyetem.
https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0019_Felnottkepzesi_szolgaltatasok/index.html (utolsó letöltés: 2018.12.16.)
- Tausz, K. (2013). *A fogyatékos emberek a szak- és felnőttképzés rendszerében*. Zárótanulmány. Budapest: MS Concord Bt.
<https://docplayer.hu/1230588-A-fogyatekos-emberek-a-szak-es-felnottkepzes-rendszerében-zarotanulmány.html> (utolsó letöltés: 2014.06.10.)
- Tisdell, E. J. (1995). *Creating Inclusive Adult Learning Environments: Insights from Multicultural Education and Feminist Pedagogy*. Washington: The Ohio State University. ERIC Clearinghouse on Adult, Career and Vocational Education Center on Education and Training for Employment College of Education.

<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED384827.pdf> utolsó letöltés: 2018.12.12.)

- Tót, É. (2009). Az eltérő tanulási módok kapcsolódása. In Zrinszky, L. (szerk.). *Tanulmányok a neveléstudomány köréből. A megújuló felnőttképzés* (pp. 117-123.). Budapest: Gondolat Kiadó.
- Varga, J. (2006). Humántőke-fejlesztés, továbbtanulás felnőttkorban, „skill”-ek és kompetenciák. In Kolosi, T., Tóth, I. Gy. és Vukovich, Gy. (szerk.). *Társadalmi Riport* (pp. 287–300.). Budapest: Társ. Kiadó.
- Verdes, T. és Tóth, M. (2010). *A per tárgya. Gondnokság alá helyezett személyek társadalmi kirekesztődésének mozgásformái a rendszerváltás utáni Magyarországon*. Budapest: ELTE BGGYK – ELTE Eötvös Kiadó.
- Zemplényi, A. (szerk.) (2013). *A Munka Méltósága projekt. AIB Projektfüzetek*. 2013/4. Budapest: Alapvető Jogok Biztosának Hivatala.
- Zrinszky, L. (1996). *A felnőttképzés tudománya. Bevezetés az andragógiába*. Budapest: Okker Kiadó.
- Zrinszky, L. (2002). A tudás mint andragógiai probléma. *Magyar Pedagógia*, 102, (2), 131–144.
- Zrinszky, L. (2008). *A felnőttképzés tudománya. Bevezetés az andragógiába*. Budapest: Okker Kiadó.
- Zrinszky, L. (szerk.) (2009): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből. A megújuló felnőttképzés*. Budapest: Gondolat Kiadó.

Jogsabályok

2013. évi LXXVII. törvény a felnőttképzésről

1705/2016. (XII. 5.) Korm. határozat az egész életen át tartó tanulásra vonatkozó szakpolitika keretstratégiájának 2014-2020 évekre vonatkozó cselekvési tervéről

393/2013. (XI. 12.) Korm. rendelet a felnőttképzési tevékenység folytatásához szükséges engedélyezési eljárásra és követelményrendszerre, a felnőttképzést folytató intézmények

15/2015. (IV. 7.) OGY határozat az Országos Fogyatékosügy Programról (2015-2025.)

2007. évi XCII. törvény a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről

10. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁHOZ KAPCSOLÓDÓ SAJÁT PUBLIKÁCIÓK, KONFERENCIAKÖZLEMÉNYEK ÉS KONFERENCIAELŐADÁSOK

- Hangya, D. (2019). Research on the Practices of Adult Education and Program Experts in the Subject of Equal Access Opportunities for Adults with Disabilities. In Kissné-Zsámboki, R., Koloszar, I. és Horváth, Cs. (szerk.). Nemzetközi neveléstudományi irányvonalak és dimenziók határok nélkül. Absztraktkötet (p. 171.). Sopron: Soproni Egyetem Pedagógiai Kar.
- Hangya, D. (2019). „Többször nekifutottunk, de lepattantunk mindig a közöny miatt.” Felnőttképzési szakértők és felnőttképzési programszakértők gyakorlatának vizsgálata a fogyatékossgal élő felnőttek egyenlő esélyű hozzáférése tárgyában. *Opus et Educatio*, 6, (2), 234-253.
- Hangya, D. (2018). „Semmit rólatok, nélkületek” Lépések egy inkluzív felnőttképzési rendszer felé. In Fodorné, Tóth K. (szerk.). *A felsőoktatási lifelong learning társadalmi és gazdasági haszna: kutatás – fejlesztés – innováció: SOCIAL AND ECONOMIC BENEFITS OF UNIVERSITY LIFELONG LEARNING: RESEARCH – DEVELOPMENT AND INNOVATION* (pp. 289-312.). Debrecen: MELLearn Felsőoktatási Hálózat az életen át tartó tanulásért Egyesület.
- Hangya, D. (2018). „Közölte, hogy neki nincs ereje, türelme külön elmagyarázni mindent nekem, aki nem hall jól.”. Siket és nagyothalló személyek részvétele az iskolarendszeren kívüli felnőttképzésben. Durkó Máttyás Tudományos Konferencia, Debreceni Egyetem, 2018. június 28-29.
- Hangya, D. (2018). „...A nem tudom, hogy bánjak vele csapdája”. Felnőttképzési engedéllyel rendelkező intézmények gyakorlata az egyenlő esélyű hozzáférés tárgyában. Durkó Máttyás Tudományos Konferencia, Debreceni Egyetem, 2018. június 28-29.
- Hangya, D. (2018). „Szerettem volna ugyan tanulni, de sosem mertem belevágni a nehézségek miatt”. Fogyatékossgal élő személyek iskolarendszeren kívüli felnőttképzéshez való egyenlő esélyű hozzáféréseinek vizsgálata. *Opus et Educatio*, 5, (2), 159-187.
- Hangya, D. (2018). "Eredetileg kutató szerettem volna lenni...". Fogyatékossgal élő személyek iskolarendszeren kívüli felnőttképzéshez való egyenlő esélyű hozzáféréseinek vizsgálata. II. rész *Hallássérültek*, 127, (6), 8-9.
- Hangya, D. (2018). "Eredetileg kutató szerettem volna lenni...". Fogyatékossgal élő személyek iskolarendszeren kívüli felnőttképzéshez való egyenlő esélyű hozzáféréseinek vizsgálata I. rész *Hallássérültek*, 127, (5), 8-9.
- Hangya, D. (2018). „Közölte, hogy neki nincs ereje, türelme külön elmagyarázni mindent nekem, aki nem hall jól.”. Siket és nagyothalló személyek részvétele az iskolarendszeren kívüli felnőttképzésben In Juhász, E. (szerk.) *Közösségek a művelődés és képzés világában: Tudományos Konferencia és Szakmai Találkozó Durkó Máttyás emlékére*. Absztraktkötet (p. 38.). Debrecen: Debreceni Egyetem.
- Hangya, D. (2018). „...A nem tudom, hogy bánjak vele csapdája”. Felnőttképzési engedéllyel rendelkező intézmények gyakorlata az egyenlő esélyű hozzáférés tárgyában. In Juhász, E. (szerk.) *Közösségek a művelődés és képzés világában: Tudományos Konferencia és Szakmai Találkozó Durkó Máttyás emlékére*. Absztraktkötet (p. 37.). Debrecen: Debreceni Egyetem.
- Hangya, D. (2018). „Semmit rólatok, nélkületek!” lépések egy inkluzív felnőttképzési rendszer felé. A felsőoktatási lifelong learning társadalmi és gazdasági haszna: kutatás – fejlesztés – innováció, 14. Nemzeti és nemzetközi lifelong learning Konferencia. Debrecen Egyetem, 2018. április 19-20.
- Hangya, D. (2018). „Semmit rólatok, nélkületek!” lépések egy inkluzív felnőttképzési rendszer felé In XIV. MELLearn Konferencia: *A felsőoktatási lifelong learning társadalmi és gazdasági haszna: kutatás – fejlesztés – innováció* (p. 46.). Budapest: ELTE PPK.

- Hangya, D. (2017). Fogyatékossággal élő személyek munkaerő-piaci (re)integrációjának aktuális kérdései a felnőttképzés területén – II. rész. *Neveléstudomány*, 5, (1), 22-36.
- Hangya, D. (2016). Fogyatékossággal élő személyek munkaerő-piaci (re)integrációjának aktuális kérdései a felnőttképzés területén – I. rész. *Neveléstudomány*, 4, (4), 31-45.
- Hangya, D. (2016). "Csak annyi, hogy dolgozni szeretnék...". Kérdőíves felmérés a siket és nagyothalló személyek munkaerő-piaci helyzetéről. IV. rész. *Hallássérültek*, 125, (3), 16-17.
- Hangya, D. (2016). "Csak annyi, hogy dolgozni szeretnék...": Kérdőíves felmérés a siket és nagyothalló személyek munkaerő-piaci helyzetéről. II. rész. *Hallássérültek*, 125, (1), 10-11.
- Hangya, D. (2015). "Csak annyi, hogy dolgozni szeretnék..." Kérdőíves felmérés a siket és nagyothalló személyek munkaerő-piaci helyzetéről. I. rész. *Hallássérültek*, 124, (12), 12-13.
- Hangya, D. (2016). „Kézenfekvő megoldások a munka világában” Jó gyakorlatok a siket és nagyothalló személyek foglalkoztatásában. SINOSZ szakmai Konferencia, Budapest, 2016. november 15.
- Hangya, D. (2015). A „lifelong learning” paradigma az Európai Unió fogyatékosügyi politikájában és annak hatásai a hazai felnőttképzés területén. Tanulás, tudás, innováció 2015 Konferencia, ELTE PPK, Budapest, 2015. április 24.
- Hangya, D. (2015). Munkaerő-piaci "akadályugrás". Kézenfekvő gondolatok a siket és nagyothalló személyek munkaerő-piaci integrációjáról. In Tóth, P., Holik, I. és Tordai, Z. (szerk.) *Pedagógusok, tanulók, iskolák - az értékformálás, az értékközvetítés és az értékteremtés világa. Tartalmi összefoglalók: XV. Országos Neveléstudományi Konferencia* (p. 356-356.). Budapest: Óbudai Egyetem.
- Hangya, D. (2014). Fogyatékossággal élő személyek társadalmi (re)integrációjának andragógiai kérdései. ELTE Doktorandusz Konferencia: A felnőttek tanulásának és oktatásának legújabb kérdései. ELTE PPK, Budapest, 2014. november 28.
- Hangya, D. (2014). Fogyatékossággal élő személyek képzés útján történő felzárkóztatásának andragógiai kérdései. In Buda, A. (szerk. 2014): *XIV. Országos Neveléstudományi Konferencia: Oktatás és nevelés – gyakorlat és tudomány. Tartalmi összefoglalók* (p. 194.). Debrecen: Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete.
- Hangya, D. (2013): *Mentoring Experiences of Disadvantaged Target Groups. Characteristics of Adult Training for the Disadvantaged and the Elderly*. Szeged: SZTE JGYPK.
- Hangya, D. (2013). *Hátrányos helyzetű célcsoportok mentorálási tapasztalatai. A fogyatékosággal élők és az időskorúak felnőttképzési sajátosságai*. Szeged: SZTE JGYPK.
- Hangya, D. (2013). "A Guide to Equal Opportunities" – Opportunities for People with Disabilities and Decreased Work Ability in Adult Education. International Scientific Conference on Vocational and Adult Education. Szeged, 2013. október 18.
- Farkas, É., Farkas, E., Hangya, D., Kovács, A., Kulcsár, N., és Leszkó, H. (2012). *Az akkreditált felnőttképzési intézmények működési jellemzői*. Szeged: SZTE JGYPK FI
- Hangya, D. (2012). Questions of Equal Opportunities in Adult Education: Legal Obligation vs. Practice. In Kálmán, A. (szerk.) *A magyar felsőoktatás szerepe a Tudásháromszög (oktatás-kutatás-innováció) megvalósításában* (pp. 178-182.). Veszprém: MELLearn Egyesület.
- Hangya, D. (2012). „Beszélő kezek”. Hallássérültek tanulási lehetőségei a felnőttképzésben. In Juhász, E., Chrappán, M. (szerk.) *Tanulás és művelődés* (pp. 60-68.). Debrecen: Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete.

- Hangya, D. (2012). Esélyegyenlőségi kérdések a felnőttképzésben: Törvényi kötelezettség kontra gyakorlati megvalósulás. In Kálmán, A. (szerk.) *A magyar felsőoktatás szerepe a Tudásháromszög (oktatás-kutatás-innováció) megvalósításában. Az Európa 2020 és az oktatás-képzés 2020 stratégiák* (pp. 173-177.). Veszprém: MELLearN Egyesület.
- Hangya, D. (2012). „Beszélő kezek” Hallássérültek tanulási lehetőségei a felnőttképzésben. Közoktatás – Felsőoktatás – Felnőttképzés – Közművelődés Tudományos Konferencia és Szakmai Találkozó Karácsony Sándor és Durkó Mátyás emlékére, Debrecen, 2012. május 10-11.,
- Farkas, É., Farkas, E., Hangya, D., Leszko H. (2011). A dél-alföldi régió akkreditált felnőtt-képzési intézményeinek működési jellemzői. *Felnőttképzési Szemle*, 5, (1), 70.
- Farkas, É., Farkas, E., Hangya, D., Leszko H. (2011). A Dél-Alföld régió akkreditált felnőttképzési intézményeinek működési jellemzői. *Felnőttképzés*, 9, (2), 29.
- Farkas, É., Farkas, E., Hangya, D., Leszko H. (2011). *A Dél-alföldi régió akkreditált felnőttképzési intézményeinek működési jellemzői*. Szeged: SZTE JGYPK FI.
- Hangya, D. (2011). Nem baj, hogy más, az a baj, amikor úgy gondolják, hogy kevesebb: A felnőttképzés szerepe a fogyatékosokkal élők társadalmi és munkaerő-piaci (re) integrációjának elősegítése érdekében In Farkas, É., Szirmai, É. és Újvári, E. (szerk.) *A sokszínű tehetség: Az SZTE JGYPK Felnőttképzési Intézet OTDK-s hallgatóinak pályamunkái* (pp. 23-36.). Szeged: SZTE JGYPK FI.
- Hangya, D. (2011). *Esélyegyenlőségi kérdések a felnőttképzésben: Törvényi kötelezettség kontra gyakorlati megvalósulás*. Magyar Nemzeti és Nemzetközi Lifelong Learning Konferencia, Veszprém, 2011. április 21-22.
- Hangya, D. (2011). „Nem baj, hogy más, az a baj, amikor úgy gondolják, hogy kevesebb” A felnőttképzés szerepe a fogyatékosokkal élők társadalmi és munkaerő-piaci (re)integrációjának elősegítése érdekében. Tudományos Diákköri Konferencia, Kecskemét, 2011. április 7-9.
- Hangya, D. (2010). "Nem baj, hogy más, az a baj, amikor úgy gondolják, hogy kevesebb". A fogyatékosokkal élők felnőttképzési lehetőségei In Csótiné, Belovári, A. (szerk.) *A felnőttképzés perspektívái nemzetközi Konferencia. Felnőttképzési műhelyek jó gyakorlatai* (pp. 201-208.). Kaposvár: Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar.
- Hangya, D. (2010). „Okosan adni, méltósággal fogadni” A fogyatékosokkal élők társadalmi integrációja a felnőttképzés és a foglalkoztatás tükrében. A fogyatékosokkal élők társadalmi integrációja a felnőttképzés és a foglalkoztatás tükrében. In Juhász, E., Szabó, I. (szerk.) *Nemzetnevelés - felnőttnevelés – közművelődés* (pp. 192-201.). Debrecen: Csokonai Kiadó.
- Hangya, D. (2010). „Nem baj, hogy más, az a baj, amikor úgy gondolják, hogy kevesebb” A fogyatékosokkal élők felnőttképzési lehetőségei. A felnőttképzés perspektívái nemzetközi Konferencia, Kaposvár, 2010. szeptember 17.
- Hangya, D. (2010). „Okosan adni, méltósággal fogadni” - A fogyatékosokkal élők társadalmi integrációja a felnőttképzés és a foglalkoztatás tükrében. Szakmai Találkozó Karácsony Sándor és Durkó Mátyás emlékére Tudományos Konferencia, Debrecen, 2010. június 24-25.
- Hangya, D. (2010). „Az esélyegyenlőség, mint társadalmunk mércéje”. A fogyatékkal élők felnőttképzésének jelene. *Kultúra és Közösség*, 1, (3), 43-58.